

33372, II, C, C,

8065

KNJIŽNICA
ZA
MLADINO.

ZALOŽILO IN NA SVETLO DALO
„SLOVENSKO UČITELJSKO DRUŠTVO“.

UREDIL
VAN TOMŠIČ.

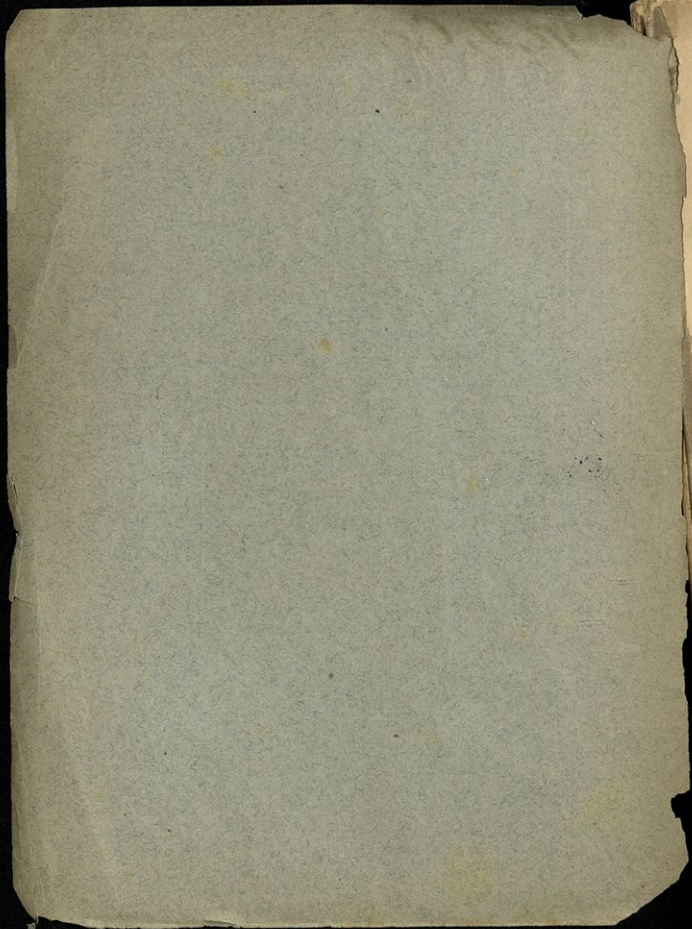
I. ZVEZEK:

1. MLADI DNEVI;
2. ZA POKLICEM.

V LJUBLJANI, 1887.

NATISNIL J. R. MILIC.

Knjižnica

za

mladino.

Založilo in na svetlo dalo

„Slovensko učiteljsko društvo“.

Uredil

Ivan Tomšić.

I. zvezek:

1. Mladi dnevi;
2. Za poklicem.

V Ljubljani, 1887.

Natisnil J. Rudolf Milic.

Mladi dnevi.

Izvôrna povest. Spisal P. B.

I.

Ded in unuk.

Košat oreh stoji pred hišo. Celó tjà na drugo stran slamnate strehe pomalja svoje grčaste veje in dela prijetno senco dvema človekoma. Jeden sedi na lično izdelanej smrekovej klopici, sloneč s hrbtom na debelem deblu orehovem. Star je vže in na sključenem telesu se mu pozna, da se je upogibal mnogo za svojih prejšnjih let. Zgrbančena koža diči njegovo ovenelo obličje in na malo vlasatej glavi mu čepí topla polhovka, da si je zginol vže davno zadnji sneg na bližnjih vrhovih skalnatih gorâ. In ta starikavi obraz, ki je prebil vže toliko toge in bolesti, vzraža veselje, in te ustnice, blede kakor zid, držé se na smeh. Ko pa se nasmehne, tedaj vzame iz ust svojo „šemnicarico“ in gost dim se zasuče v kolobarjih okolo njegove glave, kakor bi hotel zakriti razorano obličje in brezzobe čeljusti. Poleg starca pri priprosto stesanej

mizici pa stoji malček pri osmih letih. Njegova čvrsta postava, gladka kožica na rokah in na obličji, žive oči in mladostna gibičnost dela pozora vredno nasprotje z onemoglim starčkom. Drobno knjižico ima pred seboj na mizi in čita glasno. Ko pa prečita poglavje do konca, ozrè se starec proti solncu in deje:

— Cenček, pa jenjaj za danes! glej, solnce vže ni previsoko in treba bode gnati živino na pašo.

Deček se obrne urno proti dedu, kakor bi mu bila ljuba beseda njegova. Živo uprè vanj svoje modre oči in kakor da bi preslišal dedove besede, reče mu hitro in laskavo:

— Kaj nè, dedek, jedno poglavje bodeva še prebrala, ker je tako prijetno branje?

Toda ded ostane pri besedi in Cenček zapira s kislim obrazom drobno knjigo, katere naslov se je glasil: „Jurij Kozjak, slovenski janičar. Spisal J. Jurčič, izdala družba sv. Mohorja“. A urno se mu zjasni zopet na mračnem obrazku, lahko prime žuljavi roki dedovi in laskavo uprè vanj živi očesci. Da bi se še nekoliko pomudil, začne govoriti in popraševati.

— Kaj nè, dedek, kadar bodem jaz tako velik, kakor ste vi zdaj, pojdem tudi na Turke?

— Se ve, da bodeš šel na-nje, ako te vzamejo v vojake. Pa bodeš najbrže premalo močen, da bi te potrdili, ker tičiš zmirom najraje pri meni in pri bukvah, delo pa ti ne diši.

— O saj ni res, dedek! Ko smo se telovadili v šoli, dejal je gospod učitelj, da sem jaz najmočnejši. — Le pogledjte me, kak čvrst vojak bodem jaz!

In deček se ustopi moško pred deda, napuè prsi in pogleda debelo z očmi, kakor bi hotel koga prodreti ž njimi.

Dedu se bere veselost na obličji in da-si je karal unuka, vendar ga je vesel, Cenčka. In jame mu praviti, kako je bil mej Turki in kaki so, kako vero imajo in kako se nosijo. Cenček posluša zvesto dedovo pripovedovanje, a nekaka grôza se mu bere na obličji in večkrat se ozrè okrog sebe, češ, zdaj — zdaj stopi predenj kaka obrita glava z rdečimi hlačami in rdečo kapo.

— Tedaj so Turki taki kakor dragonci, ki imajo tudi rdeče hlače in rdeče kape, kakeršen je bil Vikov Jože, ko je prišel od vojakov, prekine Cene dedu besedo.

In ded se nasmehne ter pokaže s prstom na — solnce.

Deček se ozrè po solnci, a zastavi v hipu drugo vprašanje.

— Kako pa govore Turki, dedek?

— I turški, reče ded malo ne nevoljno.

— Kakšno pa je turško?

Ded vidi, da se ga ne odkriža, dokler mu še tega vprašanja ne odgovori.

— Kolikor sem jih jaz slišal, govorili so vsi hrvaški, za druge pa ne vem.

— Oh, dedek, tedaj bi se jaz tudi lahko pogovarjal s Turki? Vidite, kako je dobro, da sem se naučil od vas govoriti po hrvaški.

— Solnce je vže nizko, Cene! če misliš, to ženi!

— Precej vas ubogam, dedek moj, samó to-le vam še povem: Ko je nek Hrvat prignal prodajat v našo

vas zadnjič „turopoljce“ (prašice), šel sem jaz k njemu, češ, da mu pokažem, da znam tudi jaz hrvaški. Tiho stopim za njim in ga potegnem za srajco, ki mu je mahala čez pas, ter mu rečem:

— Zašto imate taku dugu košulju?*)

A Hrvat zareži jezno nad menoj in ko bi mu ne bil ušel, udaril bi me bil morda še z bičem.

Dedu se polijó nehoté gorke solze po uvelih licih — solze veselja ali žalosti, kdo vé? — Unuk pa stegne mehko ročico po dedovih licih in mu obriše gorke kaplje.

— Dedek, kako da vam je tako vroče, kà vam teče kar pot po obrazu, saj sva vender oba v senci?

In starcu se ulije novič pot solzâ po obrazu — — —

Unuk odide past, ded pa zadremlje pod košatim orehom. —

* * *

Pri hiši se je reklo pri Trakarji. Malo kmetijo so imeli. Stari Trakar se je priženil pred več leti na to bajto in sè svojo varičnostjo si je prihranil toliko beličev, da je nakupil več^šostin od sovaščanov. Za svojih moških let je hodil v Slavonijo sekati drva, od koder je prinesel, kakor so ljudje zatrjevali, mnogo denarja. Tudi hrvaščine se je privadil takrat in se rad ponašal še pozneje ž njo posebno proti dijakom, ki smo prihajali na počitnice. Ker je bil vže precej v letih in je vedno trdo delal v svojih prejšnjih časih, opešale so mu telesne moči in volil je kmetijico svojemu jedincu. Ta se je oženil na domu in Bog mu je dal dva sinova in jedno hčerko. Cene je bil najstareji, Tonček je hodil še v

*) Zakaj imate tako dolgo srajco?

srajci okrog in Anica je ležala še v zibelki. Stari Trakar pa je počival na svoje stare dni, molil in se ukvarjal z otroki, kakor je vže to navada. Posebno mu je bil pri srci Cenček, katerega je imel neizrečeno rad. Če je bil Cene le jedno uro od doma, vže je popraševal ded po njem; tako sta si bila prijatelja. In Cene je bil res priden in umen deček. Vsako delo mu je stalo k rokam in vse ga je rado imelo. Moliti je znal tako lepo in toliko, da bi bil časih celó deda kmalu osramotil; čital pa je vže gladko slovenski, predno je začel hoditi v šolo. In vsega tega ga je naučil ded o dolgih zimskih urah za pečjo ali pri peči. Molila sta vkup jutranje in večerne molitve, po dnevu pa sta molila časih tudi rožni venec, le ob nedeljah in praznikih je čital ded sam „Tomaža Kempenzarja“. Zna se, da je ded umel čitati, ali z „gajico“, kakeršno zdaj pišemo, ni se mogel sprijazniti; „Tomaža Kempenzarja“ pa je imel tiskanega še z „bohoričico“, ali kakor je on dejal: „po staršem“. V „družbo sv. Mohorja“ so bili tudi vpisani pri Trakarjevih in Cenček jim je prečital vse Mohorjeve knjige za dolgih zimskih večerov, nekatere celó po dvakrat. In ded je posebno rad poslušal ta branja.

Cene se je privadil od deda tudi nekoliko hrvaščine, da je „hrvatil“ za silo. Toda on ni bil zadovoljen s tem in kakor da bi bil čutil v svojej mladej glavi, da časih obema poide hrvaščina, naganjal je večkrat deda, da mu priskrbi kako hrvaško knjigo. Toda ded se mu je smijal, zvedavemu unuku, češ, kaj bodeš ti čital hrvaški, ker še jaz ne čitam, ki znam vender kaj več nego li ti. Tega ded ni mogel umeti, da bi vedel mali

poniglavček več nego li on, izkušen stavec. S časom pa je vender tudi ded začel premišljevati, kako bi pri-skrbel ukaželjnemu unučku hrvaškega berila. „Vse je dobro, da zna človek,“ mislil si je sivolasi ded. Vže je mislil poprašati učitelja za svèt, a na zadnje je ostal pri mislih: čemu hrvaško takemu fantu, uči naj se raje in bere domače knjige, saj jih je dovolj. — — —

Take misli so rojile, dolgo rojile staremu Trakarju po njegovej izkušenej glavi, dokler ni izgubilo žarko poletje svojih cvetočih lic in je hitela naproti pokašlja-joča jesen.

II.

Vojaki so tukaj!

„Vže gredó, vže gredó!“ upili so otroci po vasi nekega dné v dolgočasnem kimovci. Otožen in pust jesensk dan je bil in vender je bilo v vasi vse po konci. In zakaj bi tudi ne bilo, saj se kaj takega pri nas ne vidi vsak dan in tudi ne vsako leto. In koliko so imeli ljudje govoriti! Jeden je govoril resnico, drugi laž, tretji pa je oboje zvaril vkup in naposled so se čule vže tako čudne stvari med vaščani, da jim previden človek kar ni mogel dati prave. Vže vso vzpomlad in poletje so govorili, da pridejo letos vojaki v naše kraje. Končno so vender prišli — za tri tedne. Otroci kar niso mogli čakati zaželenega dneva. Ko pa je prišel tisti napovedani dan, hitelo jih je nekaj vže na vse zgodaj v zvonik, drugi pa so šli po uro daleč vojakom naproti.

In še jim ni bila sreča precej mila. Vojaki so se zakasno radi slabega vremena in dospeli so še le na večer v vas. Vsi so vže mislili, da jih ne bode, in ko so bili vojaki vže v vasi, zagledajo je še le ljudje. Otroci so bili takrat zvečine na paši in strašno hudo jim je bilo, da niso gledali prihajajočih vojakov na konjih in na nogah. A videli so je lahko nastopne dneve; toda so se jih li nagledali, ne morem povedati. To je bilo pravo veselje za-nje. Samó krog ptujih vojakov bi bili najraje hodili in storili vse radi roditeljem, le da so je pustili pri vojaki, pri njihovih konjih in opravi. Komis se je zdel vsakemu stokrat bolji nego domači kruh in kar so sploh videli na vojaki in pri vojaki, vse je bilo več vredno nego domače. Vse od kraja so nosili vkup vojakom, še več kakor je bilo treba. Taki so bili, ti naši otroci!

Najbolj pa se je pač veselil Trakarjev Cene.

Prignavši zvečer živino raz pašo niti ni utegno, da bi jo privezal.

— Oče, živino privežite! upije vže od daleč očetu, ki so stali na pragu hleva, sam pa hiti na vso sapo v hišo.

— Dedek, vojaki so vže tû! oh, kako so lepí! Vsi so jednako napravljeni, taki so, kakor dragonci, o katerih ste mi časih pravili. Samo kap nimajo rdečih in take dolge sulice imajo, kakor preklje za fižol na našem zeljniku. Ali jih k nam še ni bilo?

Ded sedi pri peči in ziblje. Pazno posluša pripovedovanje unukovó in zadovoljno se smeje.

— Cenček, ti si res pravi čenček! Ti vojaki se imenujejo „ulanci“ in sami Hrvatje so. . . .

— Ali res, dedek? prekine ga unuk iznenaden.

— Oh, dedek, to bodemo hrvatili, kaj ne? da bi le kmalu prišli še naši.

— Poglej, morda so vže tudi tukaj, deje stavec in obraz se mu zategne tako nenavadno, kakor bi ne mogel prikrivati resnice.

— Oh, ded, pojdite še vi, greva vkup pogledat v hlev.

In deček ga prime za roko.

— Zdaj ne morem; zibaj ti Anico, potem pa grem pogledat venkaj, kako je.

Tako ponagaja nestrpnemu dečku, ta pa naredi strašno kisel obrazek in ko bi ne bilo vže mračno in bi imel ded bolje oči, videl bi bil lahko, kako so se usule dečku solze po licih, debele kakor lešniki. Ker pa je Anica vže zaspala v zibeli, vzdigne se stavec počasi raz klop in oba odideta v hlev.

V hlevu so vže stali trije konji. Ker je bil Trakarjev hlev precej prostoren, djali so vanj tri konje, katerih jeden je bil nadporočnika, ki je stanoval v Trakarjevej zgornjici. Dva prostaka sta stala pri konjih in je drgnola sè slamo. Ko stopita ded in unuk v hlev, prime se Cenček trdo za dedov rokavnik. Ko bi ga bil kdo uprašal, ako se bojí, pač bi ga bila polila rdečica. Toda tega ni opazil ded, ker je premišljeval takrat, kako nagovori vojaka. Nekaj časa stojita sredi hleva in gledata. Potem ded malo pomlaská z jezikom in vpraša po hrvaški:

— Ali se kaj dobro dela?

Cenček se prime še trje dedovega rokavnika. Vo-
jaka pa se ozreta po vprašalcu, čudeč se, kdo ju na-
govarja hrvaški.

— Od kod pa vi znate hrvaško, starče? vpraša
ga jeden, ne odgovorivši na vprašanje.

In ded začne pripovedovati na dolgo in široko v
hrvaško-slovenskem jeziku, kako je hodil v Slavonijo . . .

Pri takem pogovoru stopi v hlev nadporočnik.
Osorno pogleda po prostornem hlevu, zaviše parkrat
svoje dolge brke, stopi bliže konj in pogladi svojega
belca po svetečem se hrbtu. Izrekši par ostrih besed
nad prostakoma, zaropoče z ostrogo na nogi, da je Ce-
neta kar mraz preletel, če tudi je še le komaj poletje
minolo. Nato se obrne do starca in Cenčka, ki je stopil
prav za hrbet dedov, plašno pogledujoč izza njegovega
rokavnika.

— No, starče, so vam li po godu ti konji? vpraša
vojaški dostojanstvenik prijazno boječega se deda. Stari
Trakar jecljaje potrdi.

— Kako pa je tebi imé, dečko, a? popraša Ce-
neta in ga potiplje za gladko bradico. Deček malo
da ni zaupil samega strahú; a brzo se ojunači po
prijaznosti nadporočnikovej in s težkim glasom odgo-
vori: „Cene“.

— „Cene?“ Tega svetca pa še nisem slišal.

— V pratiki je zapisan za „Vincenca“, odgovori ded.

— A, ti si Vinko? — Si vže priden; nikar se me
ne boj. Le počakaj, jutri ti prinesem kaj dobrega. Kaj
si želiš najbolje?

— Hrvatsku knjigu, gospodine, — odgovori hitro deček brez pomisleka.

Menda mu je ves čas rojila po glavi hrvaščina, ker je imel tako naglo hrvaško knjigo na jeziku.

— Kaj umeš ti hrvaški? čudi se mu nadporočnik. Tudi ni pričakoval od malega poniglavčka tako modrega odgovora. Povabi ga sè seboj v zgornjico. Cenček pogleda najprvo deda, potem pa reče, da pride jutri k njemu v vas, ker je danes vže pozno.

— Čvrst dečko! pravi nadporočnik, potrka Ceneta laskavo po plavolasej glavici in odide iz hleva.

Ded in unuk pa se še nekaj časa pogovarjata z vojakoma o nadporočniku, dokler ju mati niso poklicali k večerji.

III.

Ivan pl. Mečević.

Živahno življenje je bilo tiste tri tedne v naši vasi in teško pristopni vaški letopisi imajo toliko popisane o tem kratkem času, kolikor prej ali poslej koimaj o več letih. Toda ti prašni letopisi nas ne zanimajo toliko, da bi je ravno morali proučiti, in dovolj je, kar vemo iz spominov vaškega samovidca.

Pri Trakarji so imeli posebno radi vojaka ulanca, ker sta bila tako prijazna in šaljiva. Prva dva, tri dni so se še malo teže razumeli mej seboj, pozneje pa so govorili vže kar po domače. Materi Trakarjevej sta bila vojaka vzlasti po volji, ker sta znala tako postreči: klala

sta drva in nosila v kuhinjo, vodo prinašala, kavo mlela, medla i. t. d. Tudi so vkup kosili in večerjali. In ta Cenček, kako je zopet ta stregel vojakoma! Vse bi jima rad prinesel, kar bi bila le poželela. Jednoč jima je preskrbel celó sena za konje iz kozolca, kar pa očetu ni bilo ravno po volji. Toda s časoma je užival Cene še vse drugo veselje. Seznanil se je do dobra z nadporočnikom Mečevičem, ki je stanoval v Trakarjevej zgornjici.

Ivan plemeniti Mečevič je bil nadporočnik pri ulanskem polku. Pred tremi leti se je oženil z bogato hčerjo trgovske vdove iz Pešte, rodom Hrvatice. Njegova služba ni bila stalna in bival je zdaj tù zdaj tam pri svojem polku in le malo dni v letu je mogel prebiti pri svojej ljubljenej ženici. Pač jo je silil dostikrat, da gre ž njim po svetu, ali gospa Mečevičeva je tako ljubila svoj rojstni kraj, da ga kar ni mogla ostaviti za dljè časa. Sicer je prebivala njena mati le v Pešti, kar se je drugič omožila po smrti prvega moža; toda Milica — takó je bilo ime gospej Mečevičevej — ni hotela iti z materjo v Pešto, ampak ostala je raje v Zagrebu. In tudi še potem, ko se je omožila z Mečevičem, ostala je v svojem rojstnem mestu. Otrok jima Bog ni dal, da si je gospa Mečevičeva takó rada imela otroke in po vsem mestu je bila znana zaradi svoje radodarnosti proti otrokom. Tudi je Milica naganjala večkrat svojega moža, da bi vzela kakega dečka ali deklico za svojega ter skrbela za-nj prav po roditeljsko. Mečeviču od začetka ta želja njegove soproge ni bila prav po volji; ko pa je stvar bolje začel premišljevati, dejal je naposled, da

tudi on privoli. In res jej je obljubil, da jej priskrbi kakega dečka, ki jo bode zabaval v njenih samotnih urah.

Kmalu potem so prišli vojaki v naše kraje na vaje in ž njimi tudi Ivan pl. Mečević. Takój prvokrat mu je bil Trakarjev Cene jako po volji, ker je tako modro odgovarjal. Ščasoma je prišel ž njim večkrat v pogovor in vedno bolje mu je ugajal. Na zadnje se vzbudi tudi v njegovej glavi misel, kaj ko bi tega dečka privel svojej ženi? Hitro napiše jej kratko pismo in popraša za svèt. Žena je odgovorila povoljno. A glavnega vprašanja še ni rešil Mečević, je-li pojde deček v Zagreb? Po prijaznem občevanji z domačimi si je vedel pridobiti kmalu za-sé srca vseh. Temu je kaj podaril, ónemu povedal par prijateljskih besed, najbolje pa je negoval Ceneta. In naš Cenček si ni dal dvakrat reči. Od začetka je bil še vedno nekako bojazljiv, kmalu pa se je osrčil in zahajal vselej v zgornjico, kadar le je bil nadporočnik domá. Ustopil se je pred njega, ki je sedel na stolu, položil roki na njegovo naročje in pogovarjala sta se pravo po otročje toliko in o takih raznih stvaréh, da je bil Cene ali Vinko — kakor ga je klical Mečević — vže ves izven sebe, ko je odšel iz sobe. In nikoli ga ni pustil praznega od sebe: vselej mu je stisnol v roke kaj za usta ali žep. Pogovarjala sta se o vsem svetu, kolikor si ga more predočiti ozko, a domišljavo duševno obzorje otrokovo. Cene je hotel vedeti za vsa mesta in dežele, za šole in knjige, za vojaštvo itd. Pa tudi vse igre mu je moral naštetí, kolikor jih igrajo otroci tam, kjer je on doma, pripovedovati mu je moral kako

pravljico ali pripovedko, zastavljati uganke itd. Kaj pa da se vselej nista razumela na prvi mah in če se nista — tem več govorice in smehú je bilo. Naposled ga Mečević tudi popraša, če bi šel ž njim v Zagreb, kjer bi hodil v šolo? In Cene je pritrdil, da zapusti očeta in mater in tudi deda in bratca in sestrico ter gre ž njim. Se vé, da ni šlo vse prav po vrsti in gladko v Cenetovem srci, ko mu je Mečević pravil, kaj se pravi za mladega človeka, zapustiti svoj domači kraj in svoje domače ljudi, toda mladi svet je bolj površen in lahko-miseln ter ljubi spremembe. — —

Dnevi vojaškega življenja v naši vasi so potekali h koncu. Nekateri ljudje so se jih vže celó naveličali — zakaj, povedano je v vaških letopisih. Niso pa se jih naveličali pri Trakarji — najmanje pa Cene. Oče so bili res vže časih malo nevoljni, ker je fant tičal zmirom v hlevu ali v zgornjici. Toda pustili so ga še zadnji čas, češ, saj gredó kmalu vojaki od tod in potem pojde zopet po starem.

Neko nedeljo popóludne je bil Trakar sam domá za váruha, drugi so šli v cerkev. Kar stopi gospod Mečević v izbo in kmalu sta z gospodarjem v živahnem pogovoru. Govorila sta o vzgoji otrok in med drugim vpraša nadporočnik:

— Oče, ali mi daste vašega Ceneta, da ga vzamem sè sebój?

Trakar zategne obraz v veliko začujenje, potem pa se nasmehne.

— Kaj hočete z dečkom?

— Pošljem ga v Zagreb v šolo. Izučil se bode na moje troške, kar ga bode veselilo. Škoda bi bila za takega dečka, ki je tako nadarjen, ako se ne bi izučil kaj več.

Trakarju neče biti jasna nadporočnikova ponudba.

— E, kaj bode hodil tako daljo, tjá doli na Hrvaško; meni so dejali zmirom mati: kdor se ne drži doma, tak je malo vreden. Tak mlad človek in mej čisto ptujimi ljudmi, to ne gre. Naj le ostane domá.

A Mečević se ne da odvrnoti od svojega namena.

— Ničesar se ne bojte, oče, v varnih rokah bode. Jaz, se ve da nisem zmirom v Zagrebu, a moja žena je vedno tam in v njenem varstvu je Cenček takó varen kakor v vašem. Kadar se mu bode zljubilo, povrne se zopet lahko domóv, če ga bode volja.

— Saj ne vem, če je dečku prav, ugovarja še Trakar, a vender se mu zdi, da nadporočnik ni napačen človek in da za Ceneta ne bi bilo slabo.

— O, za dečka ne skrbite! le povejte mu in pri tej priči gre z menoj.

— Kaj pa porečeta ded in mati? Saj ga ne pustita od sebe. Ded bi umrl žalosti, če ne bi imel Cenčka. — —

Takó sta se menila Mečević in Trakar, a na zadnje je prišel Trakar do tega, da bi on privolil, ako privolita ded in mati.

Tudi z dedom se je dala govoriti pametna beseda. Kaj pa da je majal z glavo in nekaj solzam podobnega mu je lilo po trdih gubah obličja, prikimavši Mečevićevemu ukrepu, toda ded je vedel vselej ceniti dobroto.

Nikakor pa se niso dali pregovoriti mati Trakarica. Ves čas so jokali, kar se je sprožila ta nenavadna misel, in strašno so se hudovali nad vojaki. Stokrat raje bi bili videli, da bi nikdar ne bilo v vas teh vojakov, kakor da jim vzamejo Cenčka. Kar pogledati niso vže hoteli vojakov in najraje bi bili videli, da se spravijo kar pri tej priči iz hiše. In še ta nadporočnik? Kdo bi si mislil, da se brigajo tudi taki gospodje za kmečke nevedce. — Težke ure so jim delali vojaki, niti spati niso mogli Trakarjeva mati, kakor bi bili radi. In vender se jim je sanjalo predzadnjo noč, da je šel Cene v šolo in da je postal velik gospod: ravno tak je bil, kakor gospod kapelan in tako sladko se je smejal, kakor se smeje najsrečnejši človek na svetu. Sanje pa so jako cenili Trakarjeva mati in ko so je drugi dan pripovedovali očetu, čutili so se nekako potolaženi v svojem vznemirjenem srci, in ko bi jih bil prašal tisti trenotek, je-li so zadovoljni z Mečevičevim načrtom, težko da bi bili zanikali. Sanje so jim bile po volji, sanje, in ko so srečali nadporočnika, poprašavšega jih, ali so se vže kaj premislili, odgovorili so samó: „Naredite, kar hočete!“ in šli po svojih opravkih. — —

* * *

Teden dni pozneje pa je nekdo slovo jemal pri Trakarji. In nenavadno je bilo to poslavljanje! Solze točiti ni bila navada pri Trakarji. Čemu neki, ako gre vse po volji in sreči? — In vender se je obrisalo tistega dné mnogo solzâ raz motne oči. In komu pač so tiščale te sitne solzice v svitle oči? Otroci se na-

vadno jokajo, a tistega dné ni bilo jokú v Trakarjevej hiši. Cenček se je še veselil, da kmalu odide tjà, kamor ga je gnalo ukaželjno srce, Tonček se je smolil okrog Anice in smijal, kakor bi orehe stresal, Anica pa se je smijala v zibeli, kakor se je mogla in znala, dokler je ni zazibal dedek v angeljski spanec. In vender je bilo toliko solzâ v hiši — odrasli so je točili. Čudna navada to! Oče Trakar so se premagovali kolikor so se mogli, a z rokavom so potegnoli nenavadno obilnokrat po zago-relem obličji. Mati Trakarjeva pa so imeli poln zastor solzâ, debelih kakor lešniki, in niti govoriti niso mogli — jôk jim je dušil grlo. — In ded? Pri peči je sedel in zibal, zibal tako močnó, da se je dete prebudilo in se mu — smijalo v otožni obraz, ki se danes ni mogel razjasniti. Kako neki se mu hoče razjasniti to velo obličje, ko se bliščé zmirom hujše nadležne solzé na njem, kakor kaplje jutranje rose na ovenelem, starem hrastovem listu?! — Slovó so jemali Trakarjevi od Ceneta.

IV.

Gospa Mečevičeva.

Dospevši v Zagreb greš naravnost po Ilici in krenovši za dva, tri lučaje naprej na desno, stopaš po širokih ulicah, koder se zavije zopet v neke ožje ulice. V teh ulicah stoji ozka, a visoka hiša z ličnim pročeljem. To je novo domovje Trakarjevega Ceneta. Kako je hodil in kako se je vozil z doma v Zagreb in kaj

vse sta doživela z očetom na tem potu, ne morem pripovedovati, ker bi rušil preveč jedinstvo povesti. Dobro pa je popisana ta pot v spominih vaškega samovidca. — —

V prvem nastropji na desno se razprostirajo tri prostorne in bogato opravljene sobane. V drugej na mehkem divanu sedi mlada gospa, nasproti na krasnem naslonjači pa deček devetih let. Ogorelo obličje kaže, da je preživel poletje zvečine na solnci in vročini, in gosposka obleka njegova razodeva, da ni davno, kar je prelevil kmečki rokavnik v gosposko suktnjo. In vender je obličje njegovo prikupljivo — dà! lepo. Takó pravilno urezanih črt in oblik je le na malo obrazih. In kako se mu vozlja jeziček, temu Cenčku, kakor da bi bil vže od rojstva v gosposkej hiši. Kakor bi drobil, tako govori, in da-si meša še zmirom nekoliko hrvatsko in slovensko besedo, vender se mu giblje tisti neugnani jeziček kakor velikonočna ragljica. In kako bi ne govoril? Saj ga gospa tako rada posluša in se mu smije iz vse duše, saj se mu ni še nikoli tako dobro godilo. Tako na mehkem še ni nikoli sedel, tako dobrih jedil še ni nikdar jedel, tako radi ga še doma niso imeli; vsaj njemu se je tako zdelo, njemu, brezskrbnemu dečku. Kaj pak, malo neroden je še bil v svojem vedenji, in ko ga je posadila gospa prvič na divan, malo da ni zaupil samega strahú — takó globoko se je udril v blazino na vzmetji. Pri obedu tudi ni vedel kaj početi prvikrat s tolikimi krožniki in res je zaželel v svojem srci, sedeti raji domá pri prstenej skledi z leseno žlico. Toda takih stvari se je hitro privadil — samó jedenkrat mu je bilo treba pokazati. Dobre glave pa je bil

in vsega se je naučil kar igraje naš Cenček ali Vinko — kakor so ga zdaj klicali.

In zapomnil si je Vinko hitro in rad, časih še celó preveč. Tako je hodil nekoč ves popóludan z nekim součencem in pregledaval vse stvari, ki so se prodajale po trgu in prodajalnicah, namesto da bi bil šel v šolo. Ko zvé gospa, da Vinka ni bilo v šolo tistega popóludne, pokliče ga pred-se.

— Kje si bil v ponedeljek popóludne?

— Po trgu sem se sprehajal z nekom, odgovori odkritosrčno zardeli deček.

— A zakaj nisi šel v šolo?

— Ante Zec mi je dejal, da pri tistej gospodinji, kjer on stanuje, tudi ostajajo dijaki z više gimnazije časih domá, namesto da bi šli v šolo. Zato sva še midva jedenkrat poskusila.

Gospa zmaje z glavo, premišlja nekoliko, potem pa pravi:

— Ker si mi odkritosrčno povedal, stal bodeš ondu v kotu le jedno uro. Če pa mi še kdaj kaj takega narediš, stal bodeš štiri ure — — —

Pravijo, da Vinko od takrat ni ostal nikdar več iz šole.

Hitro se je priljubil Vinko gospej Mečevičevej sè svojim priprostim in odkritosrčnim vedenjem. Ljubila ga je kakor svoje dete in skrbela za-nj, kakor skrbi dobra mati za svojega sina.

Vinko se je dal zapisati v tretji razred. Malo trda je bila za-nj od začetka; nemščina in nekoliko tudi hrvaščina mu je nekaj časa jako belila glavo. Toda

pridnost in nadarjenost njegova je odstranila kmalu tudi to zapreko in kar se ni utegnil naučiti v šoli, tega se je naučil domá pri svojej dobrosrčnej dobrotnici, ki ga je poučevala vedno v vsem tem, kar je potrebno človeku za mnogostransko človeško življenje. Nič vže ni bilo na njem od nekdanjega Ceneta, samo jeziček mu je bil še zmirom namazan, kakor bi voda tekla. Vse je hotel vedeti in povedati, da ga je morala vže časih ustavljati gospa Mečevičeva. Sevéda se je smijala gospôda naravnemu dečku, prišedši obiskat gospo, vender se jej je zdelo, da bi Vinko časih lahko tudi malo krotil svoj živi košček mesá. Mlad človek mora molčati, stari naj govoré. A nič hujšega ni mogla gospa narediti Vinku, ako ga je pokarala in mu ukazala, da drži jezik za zobmi. Ubogal pa je Vinko, da-si mu je bilo časih s težkega, in kadar ga je gospa pogledala v družbi, češ da molči, sklonil je potrto svojo glavico in teže mu je bilo nego da bi ga kdo tepel po najobčutljivejšem delu telesa. Klaverno in pobito je hodil okoli svoje dobrotnice kakor maček okoli vrele kaše, dokler mu ni dala gospa zopet prijazne besede. Tedaj pa se mu je zopet odvezal nemirni jeziček in klepetal je po starej navadi, da mu je slin nedostajalo. Cenček je bil še vedno stari čenček.

— Ali si ti kaj toži po domačih? popraša ga nekoga dné gospa.

— Majčkeno se mi vže toži, če se zmislím na-nje, odgovori Vinko in nekako hudo pogleda v tla, kakor bi mu ne bilo prav, da ga gospa to poprašuje.

— Zdaj-le imam vas najraje, reče deček ravno-
dušno, gospa pa se zasmije iz dna srcá.

— Jaz sem te mislila prašati, katerega imaš doma
najraje?

— Vse imam rad, reče deček in nikakor mu ne
gre v glavo, da ga gospa poprašuje take stvari.

— Katerega pa imaš vender rajši kakor drugega?

— Vse imam rajši, ponovi zopet Vinko ter se
smije, ker se tudi gospa smije.

— Najraje moraš imeti ali ljubiti na tem svetu
svoje roditelje, ki so te vzgojili in skrbé za-te, potem
svoje brate in sestre, nadalje sorodnike in druge take
domače in znane ljudi, potem pa tudi vse druge ljudi,
ki govore s teboj jeden jezik, to je ves slovenski národ.
Delati moraš za-nj po svojih močéh, kadar bodeš velik,
in nikdar ne smeš pozabiti ali celó zatajiti svojega ma-
terinega jezika. Materinščina je dar božji, sam sv. Duh
jo je posvetil o Duhovem, prikazavši se apostolom v
podobi gorečih jezikov — — —

— Ali vas ne smem imeti rad, ker niste Slovenka
ampak Hrvatica, preseče jej Vinko besedo.

— No, ali imaš mene rad? praša ga gospa in
se smije umuemu vprašalcu.

— Od „srčka do komolčka“, deje deček smijoč se.
Tako je namreč odgovarjal domá materi, kadar ga je
poprašala, če jo ima kaj rad.

— Prav je, Vinko, da imaš tudi mene rad. Kri-
stus pravi: druga največja zapoved pa je ta: ljubi svojega
bližnjega kakor samega sebe. Tvoj bližnji pa je vsak
človek, ko bi bil tudi Turek (pri tej besedi Vinka kar

mraz strese). Vsakega človeka na svetu moramo ljubiti in mu dobro storiti, če je potreba, tudi svojemu sovražniku. Tako je božja volja. Vender moramo skrbeti pred vsem za svoje domače, ki so z nami jedne krvi, ki govoré z nami isti jezik, ki je imamo tako rekoč pri sebi in ki jim vedno lahko pomagamo, ako so v potrebah. Sv. Pavel tiste, ki ne skrbé za svoje domače, kar z neverniki obklada.

— Tedaj moram bolj rad imeti Kovarjevega Jančka iz naše vasi, ki mi je zmirom nagajal, ko smo iz šole hodili, kakor pa vas, ki ste mi vže toliko dobrega storili?

In malo da se ni nekaj zalesketalo na Vinkovih očéh. Gospej pa je zaigral na polnih ustnicah lahen smeh.

— Saj smo Slovenci in Hrvatje jedne krvi, saj si govorimo tako podoben jezik, saj nas ne loči nobena taka meja, da bi bili Bog zna kako ptuji. Ej, Vinko, bratje smo; mi pravimo vam: braća Slovenci, a vi nam: bratje Hrvatje. Torej: Ali imaš še kaj pomiselkov?

— Vi ste torej moja sestra, dobrotljiva gospa? Saj vam ne morem reči: sestra!

In sramožljivost se je pomešala s priprostostjo na njegovem mladem obrazu.

— Kaj sestra, Vinko! še več, mati sem ti zdaj in nadomeščam tvojo dobro mater domá — — —

Tam okrog srca Vinkovega pa se je nabiralo nekaj takega, kar imenujemo otroško ljubezen. Na vlase njegove pa je palo dvoje biserov, dve materinski solzi; pali pa ste iz oči blage dobrotnice, ki je poljubila dobro dete na mlado kožico njegovega čela — — —

— In še več, Vinko! Ne samó ob Savi in Moravi imaš brate; tudi ob Labi in Voltavi, ob Visli in Odri, ob Volgi in Marici imaš bratov kakor listja in trave. Vsi smo jedno, vsi smo krščáni, vsi smo Slováni — malone sto milijonov nas je — — — —

Vinku pa se je nategnola gladka kožica na mladem obrazu, kakor bi ne mogel vsega pojmiti, kar mu je gospa pripovedovala. In res ni pojmil vsega na prvi mah, a pojmiti je hotel — — — polagoma.

Gospa Mečevičeva je ljubila samoto. Najraje je tičala doma pri ročnih delih ali pri kakej knjigi; v družbo je zahajala le redko. Človeška družba se jej je zdela tako popačena, nenaravna, brezobzirna in kar naravnost se jej je studil dostikrat ta pokvarjeni duh svetá ter je živela raje sama domá, kjer je blažila svojega duha z višjimi, nadzemeljskimi stvarmi. Samó mladino je vzprejemala vselej z odprtim srcem in nenavadno rada je občevala z nežnimi otroki, kateri še niso okusili vseh pokvarjenosti tega svetá. Daleč na okrog so poznali detomilo gospo in mnogo se je trudila za neizprijeno mladino z gmotnimi in duševnimi močmi. Ko pa je prišel k njej naš Vinko, porabila je za dobro vzgojo njegovo vse svoje moči. Vedno je čula nad njim, kakor orlica nad svojimi mladiči, z materino ljubeznijo ga je negovala in karala, poučevala in zabavala. Vselej pa je imela pred očmi dve reči: da postane Vinko dober kristjan in značajan rodoljub. Kolikokrat sta sedela gospa Mečevičeva in naš Vinko o lepih poletnih večerih na prijetnej verandi na vrtu ter zrla tjà v bujno naravo. Opaževala sta zvezde na nebu, poslušala ptičev petje v gaji, skriv-

nostno šumenje dreves in zrla bisernato rôso, ki se je lesketala na zelenej travi in pestrih cveticah. Tako sta prebirala knjigo prirode, veselila se in žalovala, učila se in zabavala, premišljevale božjo naravo. In odprla sta še mnogokrat to knjigo prirode in pregledovala in opaževala vzlasti jeden list, zanimivejši od vseh drugih. Majhen je ta list — mnogo manjši od drugih, in malone zadnji v knjigi. Ta list, tako lep in krasen, ta list je — slovenska domovina

V.

Na počitnicah.

Pet let preteče hitro v mladem življenji. In kako bi ne preteklo, saj je mlad človek kakor cvetica vzpomladanska, ki jo vsak rad odtrga, vsak rad duha, ki se je vsak veselí, da-si ne daje zmirom od sebe najprijetnejšega duha. Kaj pa še le cvetica, ki je mej prvimi slí večno krasne vzpomladi, cvetica vijolica, ki trosi tako prijeten vonj? Vse se ruje, vse se trga zanjo in kako srečnega se čuti, kdor jo pripnè prvi na svoje prsi! — — — Kako bi ne potekal hitro tak vzpomladni čas!

Taka cvetica je bil naš Vinko.

Trgali so se za-nj — tako radi so ga vsi imeli, poln je bil dišav — samih krepósti. Tako se zna le malokdo vèsti, tako modro odgovarjati še odraslim ni vselej dano, tako je umel le naš Vinko, ki je prebil svoja najlepša leta mladega življenja pri gospej Mečeviče-

vej. In kak deček vam je postal v petih letih! Da bi ga poslušali za zagrinjalom, mislili bi, da govori skušen mož! Po vasi hodi z modrim obrazom, zamišljenost se bere na njegovih plitvih potezah, in tiste modre oči pod črnimi obrvmi, kako se svetijo! Če te le pogleda naravnost, pobesiti moraš svoje oči. In vender je tako prijazen ta deček z ostrim pogledom! Le pogledaj ga, kako ljubo se nasmeja, srečavši starega soseda! Tiste ognjene oči — risovim bi se ne umaknole — pobesi tako sramožljivo, kakor bi se ne upal govoriti. Obličje, to zamišljeno obličje se zjasni kakor vedro nebó in tiste rdeče ustnice z ne dosti menj rdečimi lici trosijo nedolžen nasmeh po vsem obrazu. Človek bi mislil, zroč ga, da ne umé govoriti! In vender! Ko ga popraša sosed, kako se mu vže kaj godi, dvigne se k višku ta pobesli obraz, ki je vzel očem vso ognjenost! Iz srede njegove pa se usuje dolga vrsta besed v lepo ubranej slovenščini, da se je malone zdelo sosedu, kà govori ž njim sam angeljček, ki kleči na velikem oltarji poleg tabernaklja.

— Glejte no, glejte, kdo bi si mislil, da postane iz Trakarjevega Ceneta tako moder deček, pravil je sosed pozneje domačim in majal sivo glavo.

Pet let se je vže povrnilo v morje večnosti, kar je ostavil Trakarjev Cene prvič svoj domači kraj in svoje domače ljudi. Pač je prišel precej v prvem letu svojega bivanja v Zagrebu jedenkrat na počitnice. Toda te počitnice so bile nenavadne — sama smrt mu je je dala. Žalostne take počitnice — bolje bi bilo, da bi jih ne bilo. Smrt je obiskala Trakarjeve. Nič dobrega

to ne pomeni! — Staremu dedu je ukrala nekaj let — ko se ga ni dobro varoval — tega hinavskega vremena — — — — Še je gledal Vinko svojemu nepozabljivemu dedu v zgubani obraz, a govoriti vže ni mogel dobri dedek. Angelj smrti se je zibal nad njegovim obličjem. — — — — Še so se zganole ustnice, še so zablíščale oči — potem pa sta se družila v izbi jôk in molitev. — — —

Takih počitnic si Vinko ni želel! In vender se jih tako rad spomina, teh nenavadnih počitnic — deda ne more pozabiti.

Vinka ni mikalo pozneje domóv hoditi. Ko mu je ded umrl, poročili so mu, a pristavili, da ni da bi moral priti h pogrebu. In vender je prišel! Bodoče leto so mu pisali, da pridi na počitnice, a tedaj Vinko ni šel. Tako se je privadil gospe Mečevičeve. Je vže takó! — —

In zdaj je prišel — čez pet let!

Domá so si mislili Ceneta vsega drugačnega! To ni bil nekdanji priprosti Cenček, to je bil cel mož! O poletnem času je prišel domóv — o vélikem delu. Vinko ni držal križema rok. Zjutraj zgodaj je vstal, vzel knjigo in šel na polje. Lep je tak sprehod o poletnem jutru! Po polji je vse gomzelo. Zlato klasje strnenega žita se je zibalo v dolgih valovih, gibanih od lahnega vetra. Tolpa golorokih žnjic se je gnetla po njivi in mahala z neusmiljenimi srpovi po zrelem žitu. Vinko se ustavi pri njih in spregovori par prijaznih besed. Potem prime za srp, ki je ležal poleg osolnika, ter ga nakači, da je bil oster kakor britev. In kako mu je tekla gladko osla po srpu! Videlo se mu je, da je mojster.

— Na, Katrica, poskusi, kako bode tá-le rezal.

In prijela je za srp ter poskusila. Hvaliti so ga začele žnjice in popraševati, kje se je naučil takó? — Vsem je moral srpove nabrusiti.

— Nisem mislila, da je takó prijazen ta Cene in da takó zna brusiti, začele so se pogovarjati po odhodu njegovem — — —

Vinko pa je vže zginol za žitom. Zašumelo je nekaj pred njim in iz rdečeglave detelje se je popel skorjanec. Utihol je v detelji, začuvši Vinkove stopinje, ter zbežal v sinje višave.

— Poglej, poglej, Tone, zdaj sem ti pa prepodil ptiča, ki ti je prepeval tako prijetno, nagovori fanta, kosečega deteljo.

— O, saj to ni taka reč, odgovarja kosec, ne vedé pravo za pravo, kaj bi mu odgovoril.

In menila sta se še dljè časa. Vinko mu je pravil, kako dobro je sejati nemško deteljo za krmo živini. Tone pa mu je pritrdil in obljubil, da pové očetu, da kupijo seme. — --

Zmirom hujše so pripekali žarki vzhajajočega solnca. Rôsa je zginola raz površje in ravno kar na novo pre-orane brazde so se sproti sušile od naraščajoče vročine. Na konci njive stoji orač in si briše pot z višnjevimi zastorom.

— Vroče je, oče, vroče, kaj ne? nagovori ga Vinko.

— Vroče pa je, vroče! Suho je vže in dež bi bil dober. Nič prav lahko se ne orje.

— Pa zakaj si ne napravite železnega drevesa, oče? Saj ni toliko dražji in koliko lažje se orje ž njim.

Kmet mu je nekaj časa ugovarjal, češ, da ostane raje pri starem. Tako so delali oče njegov, tako njegov stari oče, in tudi on neče novega poskušati. Vinko pa se ni dal odpraviti od trmoglavega orača. Prepričaval ga je toliko časa, da so voli odpočili in da je nazadnje kmet vender le pritrdil njegovemu nasvetu. — —

Tako se je sprehajal Vinko po polji. Vsakemu je dal prijazno besedo in vsakemu je vedel kaj povedati. Ljudje pa so se čudili njegovemu znanju in ga hvalili. Marsikdo pa je majal z glavo in ni mu hotelo vanjo, da bi ta fant, ki je vže od mladega v mestu, vedel več nego on in vsi njegovi pradedi.

Vinku je vzbudila gospa Mečevičeva sočutje do nižjega ljudstva. In ko je prišel bolj v leta, čedalje bolj se je budila v njem želja, koristiti kaj svojim ljudem, koristiti vzlasti našemu kmetu. In kako hoče pomagati on, deček dvanajstih ali petnajstih let? Ni se pretakala po njegovih žilah modra kri plemenitaška, niso ga obdarile Rojenice z zlatom in srebrom, pač pa ga je krasilo dobro, sočutno srce in to srce mu je pomnožila in požlahtnila gospa Mečevičeva. A to srce ni samo čutilo, to srce je tudi bilo, pregorko bilo za osiroteli in ubožani narod. Poleg šolskih dolžnosti je vršil tudi druga dela. Ko so se njegovi sošolci drevili po ulicah in trgu, ko so se zabavali pri igrah, tedaj je tičal naš Vinko doma pri svoji dobrotnici ali pri knjigah. Gospa ga je učila poleg šolskih predmetov tudi drugih za življenje potrebnih stvari. Pa saj ga ni bilo treba učiti, našega Vinka, samó pokazati ali ukazati mu je bilo treba. Z največjo vztrajnostjo se je lotil vsakega

dela in ni ga poprej popustil, dokler ga ni dokončal popolnoma in dobro. In počitek? Tudi temu se ni odtegoval, kadar je bilo treba. Z gospo sta se šla sprehajati ali proti prijaznemu Tuškancu ali v divni Maksimir. In kak sprehod je bil to? Kar mu niso mogli dati knjige in gospa Mečevičeva, to mu je dala prosta narava. — —

Poleg drugih vednosti se je poprijel naš Vinko kmalu tudi kmetijstva. Zna se, da mu v tem ni mogla dati gospa dosti leka, a dala mu je, kolikor je imela. Nakupila mu je potrebnih knjig in tudi slovenske „Novice“ mu je naročila, katerih se je Vinko vzlasti oveselil. Rad je prebiral tudi druge poučne in zabavne knjige, kolikor mu je pripuščal čas. Nikdar pa ni zane-marjal šolskih predmetov. Vselej se je naučil najpoprej za šolo, potem še le se je lotil drugih knjig. In gospa Mečevičeva ga je dostikrat sama poskusila, če gre vse v redu, ter je poizvedela večkrat pri učiteljih, kako od-govarja Vinko. A zadovoljni so bili ž njim vsi in kako bi ne bili, saj je bil naš Vinko vselej mej odlikaši. — In zdaj je bil na počitnicah!

Ljudje so kmalu spoznali Vinkove namere. In pravo se jim je zdelo. Vedno so se oglaševali pri Tra-karji, zdaj je prinesel kdo kako pismo, da ga prečita Vinko, zdaj je prišel poprašat kdo, kako je tolmačiti besede v kakem pismu od sodnije, zdaj zopet je poiz-vedoval kdo pri njem, kako bi napravil s fantom, ki je prebrisane glave in bi ga rad dal v šolo. Ne mala stvar to za mladega Vinka! Toda on je vedel in znal vedno tako povedati in obrniti, da je bilo pravo in da

se je dobro izteklo. V važnejših stvaréh pa se je obrnol do gospoda župnika, ki so vže tudi spoznali njegovo preudarjenost ter so ga jako radi imeli.

In kako živahno življenje je bilo še le ob nedeljah popóludne pod Trakarjevim orehom! Vže med potom, ko so šli ljudje iz cerkve, pristopil je zdaj jeden zdaj drugi k njemu in ga popraševal to in óno. On pa je odgovarjal pohlevno in ponižno, kakor bi ne umel do petih šteti. Nikdar ni bil naš Vinko ošaben in ravno zato se je ljudem prikupil. V cerkev je šel z očetom in ž njim sedel vkup v jednej klopi kakor pred osmimi leti, ko je šel prvič v cerkev sè svojim rajnim dedom. Ko pa so se vrnoli ljudje iz cerkve, prišlo jih je mnogo, vzlasti mož, pod Trakarjev oreh. Trakarica jim je prinesla stolov iz hiše, da so se poseli, Vinko pa je prinesel iz hiše pod pazduho par knjig in v rokah „Novice“. Tjà pod oreh se usede, ravno na tisto klopico, kjer sta presedela z nepozabljivim dedom toliko lepih ur, na mizo položi časopis in začne prebirati. Najprvo jim prebere in razloži po domače, kaj se je zgodilo po svetu novega pretečeni teden, potem pa bere počasi členke o raznih stvareh, tikajočih se gospodarstva, kmetijstva in rokodelstva. Po vsakem prebranem členu pa se uname živahen razgovor med možmi; ta ne umé tega, ónemu ne ugaja óno, ta zopet odobrava, óni zopet zameta. — — Nazadnje pa se vender vsi zjedinijo in kjer gre bolj težko, pomaga jim Vinko. Nekaj kmetov zna tudi brati in izposodijo si starih letnikov „Novic“ od Vinka. Ko pa pridejo zopet drugič, poprašujejo ga vže, kje se dobodo take novine, in več bi si jih rado kupilo. Vinko

jim prav rad ustreže in naroči „Novice“. A nekaterim vže niso dovolj samó „Novice“ in radi bi imeli še več knjig za dolge zimske večere. Vinko jim tudi te priskrbi, zapisavši je v „družbo sv. Mohorja“. — —

Sčasoma, ko je postajal Vinko vedno večji in modrejši, vedel si je pridobiti za-se tudi mlade fante. Po svojih skromnih močeh si je napravil malo knjižnico, iz katere je posojeval fantinom kratkočasno in poučno berilo. Začetkom je bilo sevéda težko ž njimi kaj opraviti in marsikatero britko je moral požreti. Toda polagoma je šlo tudi to in Vinko je ustanovil z največjim trudom bralno društvo. Toda društvo brez petja si težko mislimo in zato je pritiral Vinko z zjedinenimi močmi tudi do nekakega pevskega zбора. S tem je pridobil za-se tudi mladi ženski spol, ki se je posebno zanimal za petje. Zna se, da Vinko tega ni mogel storiti sam in kar tako črez noč, z dobro in trdno voljo in z zjedinenimi močmi pa se doseže lahko mnogo. In teh je imel vedno več. Kako pa so se še le začeli čuditi ljudje iz bližnjih vasi, ko nastopi na smajni dan (žeganje) naše vasi pri slovesnej maši domači pevski zbor na koru. Ljudem po cerkvi so lile solzé veselja po ogorelih obrazih in marsikdo se je prašal v srci: kdo neki jih je tako naučil? In ko pridejo gospod kapelan po maši h Trakarju na mal zajutrek, pač Vinku ni izostala hvala. In ko so šli ljudje iz cerkve, obračali so vsi oči na Trakarjevega „študenta“, kakor so mu dejali. Pač je bil Vinko lahko ponosen na svoje vaščane, toda za hvalo ni maral in nič mu ni délo težje nego to, če ga je kdo hvalil v lice. Njegovo srce je hrepenelo vse po višem. —

Ako pa je bilo Vinku tako gorko srce za vse vaščane, pač ni pozabil tudi domačih. Da si oče niso znali brati, vender je je pripravil do tega, da so se naročili na „Novice“, katere je Tonček takó z veseljem prebiral. Tončka si je vedel Vinko še posebno za-sé pridobiti. Zna se, da je začetkoma težko in le malo razumel, kar je čital, a Vinko mu je vselej prav po domače razjasnil to in óno, čemur se je Tonček polagoma privadil. In česa se ne nauči mlada glava, ako ima resno voljo? In Tonček jo je imel, resno voljo, česar se je postopil, to je moral znati, če je vse pokalo. Kmetijske stvari so ga posebno zanimale in lepo ga je bilo gledati, s kakim ognjem je pripovedoval možem o umétalnej sušilnici za sadje. Sadjarstvo mu je bilo še posebno pri srci. Z Vinkom sta napravila celó nekako malo drevesnico v malem kotu na konci vrta. Mati Trakarica pa so dobili še le od tistega časa pravo zaupanje do Vinkovih nasvétov, ko se jim je mleko tako dobro izpodneslo. Trakarjeve krave so namreč molzle vže dljè časa jako neokusno mleko in mati so vedno trdili, da je mleko „naredila“ kaka beračica. Toliko poskusov so vže napravili, da bi popravili izprijeno mleko, a vse je bilo bob v steno. Še le ko pride Vinko domóv in jim izbije iz glave tiste neumne vraže ter je bilo po Vinkovem nasvétu in posredovanji vže drugi dan čisto, dobro in okusno mleko, dobili so mati popolno zaupanje do modrega sinka v takih stvaréh in po Trakarici so ga izpoznale tudi druge gospodinje ter ga poprosile, kako je treba ravnati z mlekom? Nekaterere matere pa so ga imele kar naravnost za „čarovnika“. —

Toda dva meseca hitro mineta o takem delavnem času. Tudi Vinku je potekel hitro čas počitnic in marsikaj bi bil še rad ukrenol. A dolžnost ga je klicala zopet k svojej ljubej gospej in dolžnost je bila Vinku vselej sveta. Pero bi poprej utrpnolo, predno bi mogel popisati zadnje dneve njegovega bivanja v domačej vasi. To ni bilo slovó šolarčka, to je bilo slovó možá. Solzâ se sicer ni potočilo na poliče — solzâ naši ljudje nimajo radi — pač pa je bilo vsakemu nekako tesno tam okrog srca, ali recimo raje: raje bi ga imeli še mej seboj, našega Vinka. — A Trakarjev „študent“ je bil vže v Zagrebu — — —

In prišel je zopet v domačo vas — drugo leto — tretje leto. In trojnih počitnic Vinkovo delovanje smo popisavali v tem poglavji; a ker je je zvaril vaški samovidec v jedno poglavje, držali smo se ga še mi iz spoštovanja do njega, ki nam je jedini zanesljivi vir naše povesti.

VI.

S m r t.

Pri belem dnevu je in vender širi po sobi pólmrak svoje bajne preproge po belih stenah, obrobljenih z umétalnimi arabeskami. Ob visokih oknih visé zelena zagrinjala, na katerih se ličijo temne podobe iz selskega življenja. Polumrak je razpel svoje pajčevnate peroti tudi črez zelenkasto odejo nizke postelje, ki stoji ob steni. Izpod odeje pa gleda — bolje bode: sveti se — dvoje steklenih oči ženske glave. In hvaležna je

lahko ta glava polumraku, da jo je objel pri belem dnevu! Tak obraz, ki je podobnejši mrtvaškej glavi nego živej, in vender še mlad, tak obraz je težko gledati pri solnčnej svetlobi.

Ta obraz je bil gospe Mečevičeve.

In vender sloni na mehkem naslonjači pri postelji mladenič in ga gleda. Lep obraz to! Njemu ne bi bilo treba polumraka. A še več — v srci mu je celo temà. Samó nekaka veša mu svetlika od daleč, ki pa se hitro razkroji v sapi, ki veje od postelje sem, kakor hitro jo hočejo uloviti njegove drzne misli. A pokaže se precej zopet na drugem mestu. Glavo si podpira mladenič — težka mora biti! In kako bi ne bila? Saj leži pred njim tista dobra duša, ki se jej ima malone za vse zahvaliti, saj ječi izpod odeje tisto blago srce, ki je posvetilo svoje moči njemu, saj je ta suhi obraz obraz njegove dobrotnice! In to ubožno, izsušeno obličje, ki se mu je tolikrat smijalo tako ljubeznivo, naj bi on pozabil? Teh odrevenelih ust, ki so mu povedala toliko in toliko, naj bi on ne gledal? Tem skrbnim očem, ki so čule nad njim po materinsko vže sedem dolgih let, naj bi se on zdaj umikal? Taka ni njegova blaga duša, take črne nehvaležnosti ne pozna njegovo čuteče srce. Dà, še več! Ko bi on mogel, zamenil bi pri tej priči svoje mlado in zdravo življenje z bolno gospo, ki tiči pod mrtvo odejo in ječí kakor mlada srna, ki jo je ubola brezozirna lovčeva puščica. Ali tega on ne more, tega ne more naš — Vinko.

Vinko je bil takrat v šestem gimnazijalnem razredu. Gospa Mečevičeva je še zmirom skrbela za-nj

po materinski in njen gojenec jej je skazoval še vedno tisto otroško ljubezen kakor v prvih letih. Mladina v takih letih najraje „sfrči“ in si dostikrat ogrení svoje življenje z nepremišljenimi dejanji, katerih se pozneje britko kesá — toda cvetje se je posušilo in ni ga mogoče oživetí. Na novo morajo pognati mladike na obletelej veji. Ne tako Vinko! Nikdar ni zavozil predaleč od utrjene poti in zato tudi ni zgrešil svojega zmotra. Rad je zahajal mej poštene ljudi, rad se je razvedril v veselej družbi, a vender se ni nikdar pozabil vprašati: čemu delam to? Namen človekov na zemlji mu je bil zmirom pred očmi in nobene stvari se ni lotil, ako ni imel pri tem pravega namena. In to ga je rešilo. Dostikrat je prišel na Heraklejevo razpotje in divje misli so mu rojile po vnetej glavi, a on se je držal vedno srednje poti in kadar mu ni zadoščal razum, obrno! se je za svét k svojej dobrotnici. Svest si je bil, koliko dolžuje gospej Mečevičevaj, in hvaležnega se je skazal pri vsakej priliki, kolikor je bilo mogoče pri njegovih še skromnih močéh. Mnogokrat je poželel v svojem srci, da bi storil svojej dobrotnici kako večje vzdarje, toda ni mu bilo mogoče. Večkrat jo je prašal, kako jej hoče povrnóti vse dobrote, a ona se mu je vselej nasmijala in dejala samó: „dovolj mi je, če mi ostaneš zmirom hvaležen!“

In Vinko res ni bil hvaležen samó za tisti trenótek, ko je prejemal od gospe zlatih darov v dušnih in telesnih podporah, njegova hvaležnost je vstala hvaležnost — hvaležen je bil tjà onkraj groba.

Vže vso zimo je bolehalo gospa Mečevičeva tistega leta. Trdnega zdravja vže od nekdanj ni bila in zdravniki so pravili, da ima jetiko. In res so se pokazovali na njej vedno hujši znaki varajoče sušice. Zmerom bolj se je sušila in nič bi ne mogli kaj ugovarjati, ako bi jo kdo primerjal s trsko. Sama kost in koža je je bila in še ta puhla kožica se je vedno bolj odločevala od drobnih koščic, kakor bi se hotela kmalu posloviti od njih. In poslovila se je — da si še ne tako kmalu!

Vinko se je je oklenol še trdneje. Vso zimo je tičal pri njenej postelji in pogovarjala in učila sta se nenavadno mnogo, kakor bi bila to zadnja zima njunega življenja. In bila je res zadnja zima njena, a ne njegova. Kakor hitro je prišel Vinko iz šole, vže je bil pri njej in učil se je poleg nje na glas, da je tudi ona slišala, če tudi ni vsega razumela. Je pač tako! Nekdanj pa je Vinko ni vsega razumel. Tudi čital jej je mnogo, vzlasti zadnje tedne, ko ni mogla spati. Pač bi bil Vinko časih rad položil svojo trudno glavo, ko jej je čital životopis kake svetnice v poznih večerih, a dejal je vender, da ni truden, dokler ga ni zaspanec premagal in mu je obtičala glava na mehkem naslonjači. Časih jej je pripovedoval zopet kake dogodke iz svojega življenja ali opisaval domače kraje in ljudi. Časih pa, ko je še gospa Mečevičeva laže govorila, narekovala je Vinku lepe stavke z globokoumnimi mislimi, on pa je je zapisaval na papir. In to so bili spomini mlade žene — — —

Solnce zgodnje vzmpladi je tiščalo z vso silo svoje zlate sulice skozi visoka okna. In svetle osti teh dolgih sulic so se družile na lepej odeji posteljinega vznož-

ja. Pri vzglavji pa stoji mož v črnej suknji in belem rokavniku. V rokah drži zadnjo popotnico. In glej, ko ustopi nebeški Kralj v to izsušeno telo bolne gospe, zasveti se njeno obličje v žarkem nasmehu in tam nad vzglavjem so se družile zlate osti dolgih sulic v bliščečo zvezdo — — — Meglica nad zlatoobraznim solncem je zavirala, da niso mogle vže poprej do vzglavja — — —

Malo pozneje stojita namesto moža v črnej suknji in belem rokavniku pri postelji dva druga človeka. Jednega izdaja vže vojaška obleka, da je bolničnin mož, drugi pa je njiju gojenec. Malo besed, mnogo solzâ. Toliko si imajo še povedati, tako tesno jim je okrog src in vender so tako malobesedni. Nenavaden ta prizor! Dà, dà! nenavadno je to, kar se zgodi le jedenkrat v življenji — — —

Ko pa se je umaknolo solnce večernemu mraku raz nebeško obzorje, umaknola se je tudi duša gospe Mečevičeve raz zemeljsko površje. Luč se je naredila v sobi, a ugasnola je luč gospejnega življenja — — — —

Vinko pa je gledal takó vže drugič smrti v obraz v svojem mladem življenji. In mučno je tako gledanje za mladega človeka! Smrt ne zbada, ampak reže, in kamor zareže — ni ga leka za smrtno rano!

Dva dni pozneje sta spremila Ivan pl. Mečević in naš Vinko blago gospo na pokopališče. Tjà gori se je še šlo, saj je šla ona pred njima — če tudi zabita v bronastej krsti, a nazaj —? Noge so se zibale in upogibale, a srci ste še ostali na pokopališči. Mučna je ta hoja proti dómu — Vinko jo skuša vže drugič. Še le ko prideta domóv, vname se pogovor mej njima.

— Vinko, kaj hočeva zdaj početi?

— Vi se povrnite k svojemu polku, a jaz dovršim vže kako še letošnje leto.

— In kaj potem? Ne bode še tako kmalu konec tvojega učenja.

— Dobrotljivi gospod! Vže dve leti gojim v svojem srci tajno željo, katere pa nisem povedal nikdar nepozabljivej gospej, da si nisem imel navade prikrivati jej svojih željá. Nerad bi jo bil žalostil posebno še zadnji čas, ker vem, da bi se bila nerada poslovila od svojega Vinka. In posloviti se je vender le morala za vselej, zatoj povem Vam, kar imam na srci. Veseli me namreč nenavadno kmetijstvo in vže več let sem se pečal s tem predmetom. Zato bi tudi najraje popustil nadaljevanje gimnazijskih študij ter šel na kako višjo kmetijsko šolo.

Vinko je pričakoval nekako bojazljivo Mečevičevega odgovora in čutil je, da ne bode popolnoma zadovoljen s tem nasvétom. In res bi bil Mečevič raje videl, da Vinko nadaljuje svoje študije, ker je dober in nadarjen dijak. In da ni bil ta trenotek ravno po pogrebu svoje ljube žene, pač bi bil delal večje zapreke mlademu djaku. Vinko pa porabi še posebno to priliko in nadaljuje:

— Dopisujem si vže dljè časa z nekim Čehom, ki je na kmetijskej šoli v Děčinu. Ta mi je razložil natančno vse razmere in jaz bi ne želel ničesar družega kakor iti na Zgornje Češko v Děčín. Dve leti potrebujem in mojih študij je konec. A kaj ko bi res prišel vže na kako službo, kadar dovršim osmo šolo! Dovršivši gimnazijo sem ravno prazen nič in takrat si je še le treba izbrati svoj stan. In koliko je treba zopet

učenja, predno se pribašem do kake službice. Ako pa grem tjà, kamor me veselí, dovršim v dveh letih študije in v dveh letih vže jem lahko svoj kruh. A ne samo to, ne samo svojega kruha si prislužim, služil ga bodem lahko tudi drugim. In še več. Ako se izobrazim temeljito v kmetijstvu, koristil bodem tudi lahko svojim sorojakom ónkraj Sotle, koristil lahko posebno kmetom našim, ki so steber naše preteklosti in bodo tudi steber naše bodočnosti -- a le, ako napredujejo z duhom časa. In kako more človek bolje delati za svoj národ, ako ga izkapa iz vsestranske nevednosti in mu pomore k bolj-šemu gmotnemu stanju? -- -- --

Vinka je prevladal čut ljubezni do milega roda in da ni bil ta dan dan pogreba njegove največje dobrotnice, vzkipela bi bila njegova iskrena duša gori do nebá. Ivan pl. Mečević pa je molčal in zrl v tlâ. A ko mu mladenič sedemnajstih let začne govoriti takó navduševalno in prepričevalno, tedaj skloni svoj rezki obraz po konci in oči se mu zaiskré, kakor bi padle va-nje iskre mladostnega ognja. Hitro vstane in seže v roko mlademu dijaku:

— Pojdi, dragi Vinko, kamor te žene tvoja želja. Zna se, da bi te bil raje videl kje drugod, a ker te veselí kmetijstvo, ker imaš tako blago srce, ne morem ti oporekati. Skrbel bom za-te še ta leta, dokler se ne izšolaš, potem pa stori tako, da bode pravo zá-te in za druge. Samó nekaj te še prosim: ne pozabi nikdar moje žene in spominaj se časih tudi mene. Prišli bodo pó-te tudi volkovi v ovčjih podobah in te bodo vabili, da bi te zvabili, a ne pojdi jim na led. Hodi svoj pot,

kakor si hodil do zdaj in uverjam te, da se ti ne bode slabo godilo. Vzlasti pa ti še priporočam: nikdar ne zavrzi in ne poteptaj svojih idejalov, ki si je gojil vsa leta in ki ti je je udihnola rajna moja žena. Naletel bodeš na take — in takih je mnogo mnogo — ki bodo celó zasmehovali tvoje blage nazore — češ, da so nemogoči — a obrni jim hrbet: kar je Božje, to ne more biti neresnično, in resnica bodi ti vedno sveta. Tudi Bog je imel večno idejo, da je ustvaril s časom ta svet, umétalnik si naredi idejo v duhu za svoj umotvor in ti ne bi imel idej, ti ne bi imel idejalov?! — — — Bog s tebój!

In še jedenkrat je stisnil gorkó Vinkovo roko — — — Drugi dan sta se poslovila — — —

Vinko pa je šel še tisto leto na Češko v Děčín na višjo kmetijsko šolo nadaljevati in končati svoje študije.

Dostavek.

Do tu spomini vaškega samovidca. Poizvedel pa sem iz verojetnega vira še to-le :

Vinko se je učil kmetijstva na višej šoli v Děčínu. Prišel pa je vsako leto še na počitnice v rojstno vas, kjer je storil še mnogo za povzdigo kmetijstva in omike. In ako poprašate gospoda župnika, pové vam lahko, da je ta vas najboljša podružnica, kjer se ne čuje niti o pobojih in ubojih, niti o nezmernem žganjepitji in pijančevanji, pač pa imajo svoje bralno društvo,

svoj pevski zbor in iz te vasi je upisanih primeroma največ udov v „Družbo sv. Mohorja“.

Pri Trakarji je Tone mladi gospodar in kmetija njegova slovi daleč na okoli. Anica je vže célo dekle in jo imajo za „véliko pevko“. Stari Trakar in Trakarica pa imata svoj poboljšek in svojo hišico koncem vrta, ki jo je jima dal sezidati Vinko.

Vinko pa je šel po dovršenih študijah daleč tjà nekam na Ogersko za graščinskega upravitelja. Graščine lastnik pa je Ivan pl. Mečević, stotnik v pokoji. Pode-
doval jo je po svojem strijci.

Z a p o k l i c e m .

(Izvôrna povest. Spisal Nepokor.)

I.

Ne daleč od prijaznega gorenjskega mesteca stoji pohlevna vasica Hruševka; priproste in malo-brojne hišice imajo komaj toliko prostora, da morejo čepeti druga za drugo ob malem, a živem potočku, ki se vije kakor srebrn pas skozi ozko dolino; kajti ravno na tem mestu zožuje se dolinica še bolj, takó, da skoraj preti nevarnost bratskej slogi, v katerej se sicer takó ljubeznivo spremljata bistri potoček in okrajna cesta mej prijaznimi griči.

Imé je dobila vasica menda od obilega hruševega drevja, ki raste v njenej sredi; nekateri pa trdé, da od prevelike ljubezni njenih prebivalcev do sladke vode hruševke; toda naj bo vže kakor hoče, vaščani so prav pošteno kmečko ljudstvo, ki je še precej nepokvarjeno ohranilo stari značaj slovenskega naroda.

V tej vasici, mladi bralec, godí se deloma naša skromna povestica.

Zalipnikova hiša je stala ob cesti tik malega hólmea, takó, da se je videlo skozi okna naravnost v gost bukovik, le tù pa tam pomešan s kako košato smreko ali vitko jelko. Poslopje je bilo staro, táko, kakeršna se nahajajo še danes po bolj samotnih slovenskih vaséh. Bilo je prostorno; prednji konec, hiša, bil je zidan, nometan, začrnel; zadnji konec, kašča, pa lesen. Zadej za hišo je bil hlev, pôd in kózolec.

Zalipnikova kmetija je bila nekđaj na glasu in jako obširna; prištevali so jo k prvim daleč na okoli. Vaščani so svoje spoštovanje do Zalipnikov kazali s tem, da so podeljevali vže od nekđaj tamošnjim gospodarjem čast županovanja. In na to čast so bili Zalipniki ponosni ter so tudi krepko potegovali se za svoje občane. Tudi v bližnjem mestecu je bila Zalipnikova hiša na dobrem imenu in vsi so poznali Zalipnike kot take, katerim ni treba stradati in imajo nekaj pod palcem.

Toda prednik sedanjega gospodarja pa ni bil vreden svojih očetov in nespreten v gospodarstvu je spravil nekdanjo bogato kmetijo skoro na nič. Ostalo je še sicer nekaj, a s prejšnjim posestvom se še primerjati ni dalo. In takó je dobil sedanji gospodar Jurij v roke slabo podprto gospodarstvo in poleg tega še kup dolgov. Dobil je sicer v hišo ženo, vredno zlatega denarja, pri katerej se je uresničeval pregovor: Žena hiši tri ogle podpira. Ali pri tem je tudi ostalo. Toliko sta dosegla oba pridna gospodarja, da od začetka ni šlo na slabije in da se je shajalo vsaj za silo. Seveda v hlevu ni bilo več toliko repov in več se ni gibalo pri polnih žlebih toliko pridno prežvekajočih gobcev. Pred konj-

skimi jasli je stala le jedna kobilica, in še to je težko vzdržaval Zalipnik.

Dva streljaja od Zalipnika, tam kjer se cesta malo zavije ob oglu zelenega hôlmca, stalo je drugo poslopje, ki se je odlikovalo na prvi pogled izmed vseh hiš v vási kot največje in najlepše. Pred nekaj leti je stala tam hišica ubožnega kmetiča, kateremu so zavoljo zapravljivosti in dolgov prodali vse. To posestvo je kupil nek Dolenjec, ki se je bil naselil v vási, ko je gospodaril pri Zalipnikovih še oče Jurijev. Govorili so, da je zeló bogat, da ima denarja kot toče itd. In res se je pokazalo kmalu, da mož ni napačen; kajti čez nekaj časa vže so vaščanje na mestu, kjer je stala prej kočá, lahko občudovali veliko in lepo kmečko poslopje z vsem, kar spada k dobro urejeni kmetiji. Hiša je bila obrnena proti cesti, s katero jo je vezal drevored košatih jablan. Okoli in okoli pa jo je obdajala zelena tratina, posuta tù in tam s cveticami, solnčnicami in drugim pisanim cvetjem. Res je bilo milo gledati to uzorno poslopje, posebno kadar se je rdečila večerna zárija v hišnih oknih kakor v radostnih očéh. — Ako stopiš za hišo, imaš pred očmi novo krasoto! Sredi tratine lep vodnjak, čegar bistra studenčnica človeka vabljivo mika. Okoli trate pa vodi steza, posuta z belim peskom, obrobljena na obeh stranéh s pisanim cvetjem. — Na desno za leseno ogrado vlada pravo gospodarstvo. Tu so zidani hlevi, kašča, pôd; tu stoji svinjak, kokošnjak, kozolec. Na vrtu pa vidiš sadnega drevja vsake vrste. In tam zadej prijazno gleda izmed zelenega drevja

čebelnjak, pred katerim šumé živo in veselo marljive čebelice ter po ves božji dan vró ven in noter . . .

Kar so bili v vasi nekdam Zalipnikovi, to so zdaj Cesarjevi; takó so imenovali novega gospodarja. Kmalu je nakupil tudi toliko zemlje, da je bilo res veselje pogledati vso njegovo kmetijo. Ne dolgo potem se je oženil, ter dobil iz sosednje fare pridno in pošteno gospodinjo v svojo hišo. Bil je z ljudmi prijazen, rad se je menil ž njimi in zato so ga tudi povsod radi imeli. Kar je počenjal, vse je bilo hvalevredno; zato so ga v marsičem začenjali njegovi sosedje posnemati.

Le Zalipnik ga nikakor ni mogel trpeti. Bil je namreč Jurij ošabne narave. Peklo ga je, da je zdaj ta priseljenc to, kar so bili nekdam njegovi predniki in kar hoče on vkljub svojemu hirajočemu gospodarstvu tudi ostati. Cesar se je obnašal proti njemu na vso moč prijazno, če mogoče še bolj, kakor proti drugim. Toda to ni nikakor zmanjšalo v Zalipniku čuta zavidljivosti. Naposled je razdrla neka prigodba vse občevanje mej njima, in v Zalipniku usadil se je mesto zavidljivosti čut sovraštva do Cesarja. Do zdaj je namreč županoval še Zalipnik, ker občani niso hoteli te časti kar nagloma odvzeti od te hiše. Ko je pa postal Cesar tako imenitna osoba v vási, mož, ki je v vseh ozirih daleč presegal svoje sovaščane in se poleg tega kazal tudi kot poštenjaka in značajnika, izvolili so pri noveji volitvi njega za župana. Branil se je na vso moč te časti, toda naposled so ga le prisilili. Kako britko je to zadelo ponosno dušo Zalipnikovo! Mislil je, da je Cesar sam želel postati župan in da ga je le on, in le

on izpodrinil. In od tega trenutka začel se ga je izogibati popolnoma ter ga kot svojega največjega nasprotnika črtiti. Cesarja je bolelo to hudo; njegovo blago srce ni bilo sposobno, koga sovražiti; toda usiljevati se pa Zalipniku tudi ni mogel in tako je nastal mej tema dvema hišama prepad, za katerega se ni moglo vedeti, bode li ga prihodnost kmalu poravnala ali ne. —

II.

Zalipnik je imel dvoje otrok, desetletnega Tončka in petletnega Jakca. Tudi Cesar je imel sinka Ivana jednake starosti s Tončkom in tri leta mlajšo hčerko Minico. Od one dōbe, ko so začeli hoditi, imeli so se ti otroci vže radi. Bili so malo ne vedno skupaj.

Vsak letni čas prinesel jim je svoje veselje. Ako je bilo po zimi, oj to so veselo drčale saní tam po rebri nizdolu! Saj je pa to tudi najbolj priljubljena otročja zabava. Pri takih prilikah je bil Zalipnikov Tonček vselej vodnik; on je „vodil“ saní, da so drčale po pravem tiru in se niso prekucnile. Če se je pa zgodila ta nesreča in se je trkljala živa kopica otrok tam po snegu, bila je zopet nova radost, nov smeh! — Zopet drugikrat so delali sneženega moža; naredili so prav pošteno velikega, z ogromno glavo, brez nog, in mladi umetelniki so s ponosom gledali na svojo zgradbo. — V vzpomladi pa so hodili skupaj po travnikih, sedévali med pisanimi cveticami, vili vence ter jih nosili k bližnjemu „znamenji“, kjer so okraševali podobo Matere Božje. In ko so bile po leti zrele jagode in borovnice, imeli so naši otroci

zopet nove priložnosti, razveseljevati svoje mlado nedolžno srce. In kateri otroci se ne radosté prijetne jeseni, ko se na drevji šibé veje, prebogato obložene z okusnim sadjem; oj saj takrat tresejo češplje, hruške in jabolka in pridni otroci tako radi pobirajo sladko ovočje. Če so jih prej svarili skrbni stariši pred uživanjem nezrelega sadja, gotovo jim sedaj nihče ne brani, posladkati se z zrelim kolikor jim drago! —

In takó se je razvila v njihovih nedolžnih srcih tista čista, neskaljena ljubezen, ki nam še v poznih letih našega življenja sije kot svetla zvezda prijetnega spomina na našo srečno mladost!

Toda tu je nastal na jedenkrat óni nesrečni razpor. Zalipnik je zapovedal svojima otrokoma: „da mi kratko ni malo ne gresta več k Cesarju in se sploh ne družita več s sosedovima otrokoma!“ Kako težko je bilo slušati v tem slučaju! In res so se sešli otroci še večkrat skrivaj tam doli pri potoku, kjer so se igrali prej malo da ne vsak dan. Cesar svojima otrokoma ni dal nikake prepovedi, le to jima je rekel, naj se po nepotrebem nikari ne vsiljujeta sosedovim. Otroci pač niso mogli razumeti v svojih nedolžnih letih, kako je mogoče braniti jim prijateljsko medsebojno občevanje.

Za Tončka in Ivana prišla je dôba, ko jima je prvič prestopiti šolski prag. V domačej vasi je stala tam poleg župnijske cerkve jednorazredna šola z dopoludanskim in popoludanskim poukom. Tu se je trudil in mučil postarni učitelj Gregor Tičar, razlagujoč prve pojme o branji in pisanji in vcepljujoč v mlade glavice prve temeljne drobtinice omike. Imel je še visoko v

čislih vse stare navade in običaje in se je pri poučevanju tudi ravnal po tem. Dve leti je bistril dobrodušni Gregor um v mladih in živih glavicah Tončka in Ivana. Imel je torej priliko, spoznati naravno nadarjenost pri svojih gojencih. In če prav naš dobri učitelj s svojim poukom ni dosegel tako velikanskih uspehov — ta čast se mu mora vendar pustiti, da je v presojevanji talentov izročene mu mladine pogodil navadno pravo. In tako je zapazil vže on, da je Cesarjev Ivan brihtne glavice in izredno dobrega spomina. Narobe pa je bilo to pri Zalipnikovem Tončku. V čast mu bodi torej priznано — zdaj počiva vže tam za cerkvijo na domačem pokopališči — da se v tej svojej sodbi ni motil.

Na konci drugega leta bilo je učiteljevega pouka konec in začelo se je z nôva. Tudi Tonček in Ivan bi bila morala novič vpreči svoje moči, ko bi se ne bilo drugače obrnilo.

Cesar je spoznal, da se njegov sinček v domačej šoli ne bode naučil toliko, kolikor bode jedenkrat rabil, akoravno ostane doma; sprevidel je pa tudi, da ima veselje do učenja in izvrstno glavico, in zato je sklenil, dati ga naprej v šole. Če ga bode veselilo, študira lahko dalje in sam pri sebi si je mislil, kako lepo bi bilo, ko bi nekega dné v bližnjem cerkvici njegov sin zapel prvo sveto mašo. Seveda tudi dobra mati ni poznala večjega veselja, in radosti jej je utripalo srce, če je le na to pomislila. Ako bi pa pozneje Ivan morebiti ne imel veselja do daljnega študovanja, no potem se pa lahko vrne na dom, kadar mu drago. Pomanjkanja

mu ne bode treba trpeti nikoli. Česar se bo pa naučil v šolah, to bode v njegovo korist in mu bode olajševalo gospodarstvo na domu.

Tako je modroval Cesar in sklenil sinka poslati v bližnje mestece, da dopolni ljudsko šolo, potem pa v Ljubljano v latinske šole.

Ivan je bil neizrečeno vesel, ko je čul, da se bode spolnila njegova želja in da pojde v šole. Seveda je to veselje nekoliko kalila grenka resnica, da bode treba zapustiti drage stariše, ljubo sestrico in preljubi domači kraj. Tolažila ga je pa zavést, da se bode o počitnicah vračal domov in tedaj bode v tem večjej meri užival vse radosti, ki jih nudi domači krov, domači gaj in log mladej dijaškej duši!

Sklep Cesarjev je prišel na ušesa tudi Zalipniku.

„Sina hoče dati v šolo! Gospoda hoče imeti! Gotovo misli dražiti s tem tudi mene, češ, ti pa ne zmoreš toliko, da bi dal v šolo svojega Tončka!“

Tako je mislil Zalipnik v svojej zaslepljenosti. Sklep njegov je bil kmalu gotov. Tonček mora v šolo!

„Če hoče imeti gospoda on, zakaj bi ga pa ne imeli mi! In če prodam zadnje živinče iz hleva in zadnjo ped zemlje — moj Tonče mora biti to, kar bo Cesarjev Ivan!“

Takó je zatrjeval svojej ženi vselej, kadar se je drznila ugovarjati, dobro vedoč, da njen sicer dobri, krotki in za druge reči pripravi Tonček nima ravno posebnega veselja do knjig in do tega, kar je v njih. Vedela je, da Božja previdnost podelí temu dar umnosti, drugemu pa zopet dar svetosti, a tretjemu dar moči.

In kakeršen dar je kdo prejel, takó mora tudi svoj poklic uravnati.

Toda zamán!

Poleg ošabnosti je bila glavna napaka Zalipnikova tudi svojeglavnost.

Tonček je moral v šolo, čeprav se je branil na vso moč, jokal in lil solzé v potokih.

In tako stá bila v bližnjem mestecu Ivan in Tonček zopet skupaj. Ljudsko šolo v mestu dokončavši je bilo treba v Ljubljano v latinske šole. Tonček je sicer dovršil razrede v ljudskeji šoli s pomočjo Ivana in z lastno pridnostjo. Vender pravega veselja do učenja ni dobil; to ni bil njegov poklic. Njegove misli so se veliko raje pečale z drugimi predmeti kakor s šolskimi.

Zato je poskusila njegova skrbna mati še enkrat, obdržati sina domá, in ga ne pustiti v Ljubljano — ali zamán! Ker gre Ivan — mora dosledno tudi Tonček! —

III.

„Solnce vže zahaja in vender ga še ni domóv. Pa se mu vsaj ni pripetila kaka nesreča, ker sicer je bil o tem času vže vedno domá. Bog vé, kako je opravil v Ljubljani. Ubogi Tonček!“

Takó je govorila kmečka gospodinja, stoječ na dvorišči in zroč po prašnej cesti, katera se je prijazno vila mej zelenimi travniki in skrbno obdelanimi njivami, na katerih se je tu pa tam videlo še kako zrelo prosó ali na pol zrela ajda. Bilo je namreč sredi meseca kimovca. Drugo so ljudje vže spravili pod streho, hvaleč

Boga za obilo žetev, samó krompir, korenje in repa je še čakala zunaj pridnih rok gospodarjevih, da umakne tudi te sadove bližajočej se zimi.

Zahajajoče solnce je pošiljalo ravno zadnje žarke nazaj v dolino, kakor bi se hotelo poslavljati od preljubega kraja, katerega je grelo s svojo gorko ljubeznijo ves ljubi dan. Lepo so se žarili gozdi in polja v večernem solnčnem svitu in prijetno so se bliskali valčki v živej vodici, poskakujoč in se poljubljajoč v rdečej solnčnej svetlobi.

Gospodinja je zrla po belej cesti, držeč si roko nad očmi; toda kakor daleč so oči nesle, ni bilo videti nikogar.

Očividno je pričakovala nekoga.

Ne ugledavši nikogar, sklonila se je zopet in nadaljevala svoje delo. Pred seboj je imela namreč kup buč, katere je pridno razsekavala na kosce. Prašiči so krulili nepotrpežljivo v bližnjem svinjaku, drgnili z rilci ob vrata, komaj pričakujoč običajne piče.

Naposled se je vzdignila, ozrla se še enkrat po cesti in globoko vzdihnivši nesla nasekane kosce nadležnej živali.

Kar se začuje izza ogla hiše otrošk klic: „Mama, mama, vže gredó!“ in od omenjene strani se pripodi petleten samosrajčnik, veselo poskakujoč in kričeč.

To vam je bil živ deček, ta Jakec! Zdrav ko riba švigal vam je okoli hiše kakor vrtalka! Največje pa je bilo njegovo veselje, kadar so prišli oče iz mesta domóv! Kajti gotovo so mu kaj prinesli. —

Gospodinja hitro opravi svoje delo ter se poda v hišo.

In res tam doli pri zelenem hôlmcu se je vzdigal oblaček cestnega prahu, kar bistrim otrokovim očem ni ušlo in ga sedečega tam na bregu zadaj za hišo tudi takój prepričalo, da to drug biti ne more, kakor njegov atej.

Kmalu pridrdrá voziček po cesti do hiše in se ustavi pred njo. Visok mož, suhega obraza, v škornjih zavihancih, v črnih irhastih hlačah, v žametastej z dolgo vrsto svetlih belih gumbov okrašenej kamižoli, skoči z vozička, izroči vajeti zaspanemu hlapcu, ki se je počasi prilomil sèm od hleva, in se obrne proti ženi, ki je prihitela na prag.

„No, dober večer! Sicer si prišel nenavadno pozno, toda da si le prišel“ pozdravila je na pragu stoječa žena svojega moža; v njeno krilo se je zavijal deček v belej srajci, veselo pogledujoč na voz in na očeta. Polno ruđeče lice je izražalo trdno upanje, da so gotovo oče prinesli tudi zanj nekaj.

Le bolj mrmraje je odzdravil gospodar, stopil v vežo ter podal otroku nekaj v papir zavitega. Kaj je bilo zavito tu notri, vedel je najbolje Jakec sam; kajti deček je oddirjal z obrazom od veselja žarečim na drugo stran. —

„No, zdaj sem spravil stvar v red; fanta sem dal na stanovanje tjà, kamor mi je priporočil strije, in upam, da mu bode dobro. Drago je sicer, pa —“

„Oh, gotovo je bilo Tončku hudo, ko je moral ostati sam v daljnem mestu. Bojim se, da —“

„Ej, kaj tiste solzé, vedno takó ne more ostati domá, počasi se bode vže privadil!“

„Toda saj sam dobro veš, da nima veselja do učenja in da je do zdaj le bolj prisiljeno izdelaval.“

„Kaj veselje, veselje se vže dobí, samó volje je treba. Sedaj je vpisan v prvo latinsko šolo in ko uvidi, da ne gre drugače, bode se vže z veseljem poprijel učenja. Sicer pa jaz hočem takó“, začel je gospodar glasneje in njegove oči so postale nemirne, „jaz hočem, da študira in postane gospod in če prodam zadnje živinče iz hleva in zadnjo ped zemlje. Če smejo študirati sinovi drugih in postati gospodje, le ne vem, zakaj bi ne bilo to dovoljeno mojemu sinu. To si zapomni in — dosti!“

In z glasnimi koraki je odšel v sobo.

Žena pa je žalostno pogledala za njim, globoko vzdihnila in šla v kuhinjo. Ljubeče njeno materino srce je bolelo, ko mora živeti njen sinček v daljnem mestu brez njene tolažilne roke, mej tujimi ljudmi, ter ubijati se s knjigami, do katerih nima veselja, čeprav je drugače dober dečko. Z druge strani se je pa v njenem srci porajala nada, da morebiti vsejedno premaga težave in naposled vender le postane — mašnik. In katera slovenska mati pa ne goji te svoje največje in najgorkejše želje, videti enkrat svojega sina kot gospoda pred oltarjem! —

V tem je pridrdral po cesti drug voziček, v katerem je tudi sedel kmečk gospodar in sicer, kakor se je videlo po njegovej obleki in po vsej voznej opravi, gotovo jeden izmed premožnih. Veselo je dirjala čila kobilica mimo hiše, dobro čuteč, da je tudi vže blizo domačih jasli. In res se je ustavil voz pri sosednjem hiši, pri Cesarjevih.

In ko bi bil ti, bralec dragi, v tistem trenutku, ko je šinil ta voziček mimo hiše, videl v obraz našemu gospodarju Zalipniku, stoječemu poleg okna v izbi in zrečemu ven na cesto, zapazil bi bil, kako se je stemilo njegovo obličje, oči so se nemirno zasvetile in roka se je nehoté skrčila v pest.

Staro sovraštvo je še vedno tlelo v njegovem srci.

IV.

Bilo je štiri leta pozneje.

Gorko letno solnce pritiska z vso ognjeno silo na ubogo zemljo, ki ječé stoka od žeje in poka od srda, da je njen daljni tovariš takó grozno neusmiljen! Poptihnile so celó ptice v logu in cvetice žalostno pobešajo svoje véle glavice.

Nedeljskega popóludne je.

V naše vasice ponižnej cerkvici minol je ravno krščanski nauk in véрни poslušalci se vračajo vsak na svoj dom. Otroci se igrajo in lové tam pred cerkvijo in njihov vrišč se razlega po vsej vási.

Nekaj vaščanov gre k sosedovim v vas, drug pogledajo po svojem polji in doma pri živini, starejši možaki pa se ob tem času zbirajo navadno sredi vasi „pod lipo“.

Mogočne in košate veje tega starega drevesa delajo prijetno in hladno senco, v katerej se takó ugodno posedi in pokramlja. In res se polagoma nabere tu lepo število možakov, ki so vsi prišli sèm z namenom, da se pomenijo v prijaznem pogovoru o vseh stvaréh; ki za-

nimajo kmeta. „Pod lipo“ se posedejo nekateri po klopi, ki je napravljena okoli ogromnega debla, drugi pa se zleknejo po mehkejši in duhtečej travi. In ko si nabaše vsak svojo skromno pipico tobaka, začne se kramljanje.

„Letina še precej kaže, letina“, oglasé se sivolasi Ovsenjakov oče, „vže davno pšenica ni imela takó težkega klasja, kakor letos. Čeprav starih časov ni več, vendar sile še tudi ni. Zmirom ljudje tožijo, kako je hudo, pa niti ne pomislijo, da je drugod še huje. Ravno danes sem bral v časopisu, kako je v Istriji velika lakota, da ljudje kar zavoljo nje mrjé. Kaj ne, Boštjanček, da še pri nas ni tako hudó, da se ne bi shajalo“, nagovoré Mlakarjevega Boštjana, ki je ravnokar stopil pod lipo.

„Ej ni nè, ni; naj le tožijo drugi, jaz pa nekaj le še vedno imam, nekaj, čeprav ne nosim vedno v žepu kaj okroglega s seboj! In teliček mi bo tudi nekaj vrgel, par okroglih, saj je sam takó lepo okrogel in velik, ali ni res. Mežnarjev oče?“ vpil je Boštjanček s kričavim glasom.

„Seveda je res; ni še ne tako pri kraji Boštjan, ni, čeprav hudobni jeziki takó pravijo; ali nè, možjé?“

Smejé se, pritrčila je ostala družba Mežnarju, postarnemu možu, ki je bil zaradi svojega modrega govorjenja in moškega obnašanja na glasu.

„Ej, če ne bolje, bo pa takó, kakor je, ali pa še slabije!“ kričal je šaljivi Boštjan in se vsedel na klop.

„In nekaj novega bi vam tudi lahko povedal, česar menda še ne veste in kar mi je ravno pred kratkim povedala Bregantova Jera. Rekla je, da jej je pravila Mlinarjeva Urša, ki je sama zvedla tam pri Zalipniku —“.

„Kaj pa takega, kaj?“ oglasi se jih več najedenkrat.

„Zalipnikov Tonček je prišel menda danes s kljuko domóv iz Ljubljane. Jera pravi, da je prinesel tak papir in tam se takó bere, da se Tonček ni učil dosti pridno in da mora še jedno leto hoditi v četrto šolo“.

„Je vže res, šole so se končale zdaj; gotovo je prišel tudi Cesarjev Ivan domóv, ker danes toliko časa Cesarja ni sèm pod lipo. To je bil pa dir in dáj pri Zalipniku,“ omeni Mežnar.

„Mislim, da je bil in še kak. Posebno pa še zavoljo tega, ker je padel ravno Tonček in ne Cesarjev Ivan. Zalipnik ni vedel od jeze, kam bi se dejal. Pa, kar je, to je“.

„Zakaj ga pa sili študirati, če ni za to, z glavo ne more skozi steno,“ reče stari Ovsenjak.

„Kaj boste govorili tisto, jaz pa pravim, da je dobro študirati, pa je. Glejte, kako se mi trudimo, potimo, rabotamo ves ljubi božji dan, pa vender ne moremo nikamor! Zdaj pa pogledjte, kako se godi gospodi! Malo praska po papirji tam po kancelijah in vender živi kakor grofje! In duhovni gospodje! Ali se more komu na svetu boljše goditi kakor našemu dobremu gospodu Antonu!?“

Večina navzočih je pritrjevala temu Boštjanovemu modrovanju. Le Mežnar je majal med govorom z glavo in na njegovem obrazu je bilo videti, da se ne ujema z Boštjanovimi besedami.

Bil je Mežnar človek, ki je bil pravo za pravo vreden kaj družega, kakor pa opravljati službo vaškega cerkownika. V njegovej mladosti namenili so ga stariši tudi za šolo, da bi se mu ne bilo treba ubijati s težkim

kmečkim delom, temveč da bi si služil kruha na kak drug lažji način. Bil je nenavadno nadarjen in je v učenju napredoval s čudovito hitrostjo. Ali bilo mu je odločeno, uživati le še nauke druge latinske šole. Takrat sta mu umrla oče in mati, drug za drugim. Po sestvo, samo na sebi majheno, zraven pa še nekoliko zadolženo, bilo je prodano in pridni Mihec je bil primoran: iz šole izostati. Ostal je domá ter pomagal staremu domačemu cerkovniku pri njegovih opravilih. Vender je še vedno imel veliko veselje do knjig in kjer je le katero mogel dobiti, prebiral jo je z veliko slastjó. Po smrti starega cerkovnika je stopil on na njegovo mesto. In v tej službi je tudi osivel. Pridobil pa si je iz različnih knjig toliko znanja, da se je močno odlikoval od svojih sovaščanov v vsem svojem početju. Radi so ga popraševali za svét in kadar je zinil on katero ter dodal: takó je in ne drugače, podvrgli so se vsi hoté ali nehoté njegovej sodbi.

In tudi zdaj so vsi pogledali na Mežnarja, kaj poreče on na Boštjanove besede.

„Ti, Boštjan,“ začnè počasi Mežnar, „ti si sicer dober in vse hvale vreden človek, toda časih pa vender ne veš, kaj in kako govoriš. Torej Zalipnikov Tonček naj „študira“, spravlja očeta na boben, akoravno ni sposoben za šolo! Jaz pa pravim, da naj se Zalipnik spametuje, vzame sina iz šole in naj ga da učít kaj takega, do česar ima deček veselje. In pa tisto, kakor bi se gospôdi cedilo samó med in mleko! Vsi smo ljudjé, vsi imamo dosti težav in nadlog prebijati v tem življenju, in tudi gospôda v tem oziru ni na zadnjem mestu. Mi-

slite li, da naš gospod župnik nimajo nikakih skrbí, nikakih dolžnosti, nikakih odgovornosti! Sevéda, ker ne veš, pa govoriš takó nespametno. Le tega naj nihče ne misli, da je samo v gosposkej suknji srečno življenje! Tak stan, do katerega čuti človek poklic in veselje, le tak stan ga more osrečiti in zadovoljiti. Pošten kmetovalec, pošten kupec, pošten rokodelec tudi lahko dobro izhaja in si pridobi spoštovanje drugih. Sreča prebiva le tam, kjer je zadovoljnost doma. Takó je po mojih mislih in ne drugače!“

Če so prej nekateri pritrjevali Boštjanovim besedam, dali so sedaj malo ne vsi pravo Mežnarju; kajti prisilila jih je njegova prepričevalna zgovornost. Videlo se je, da govori iz srca in prepričanja.

Sam Boštjanček je pobesil glavo in videč, da je s svojim modrovanjem ugnan v kozji rog, bil bi prav rad videl, da bi se pogovor zasukal kam drugam.

In res prikoraka ravno v tem po cesti, nekoliko oddaljenej od lipe, s pobešeno glavo in zamišljeno Zalipnik.

In hitro se je zasukal pogovor okoli njegove osebe.

„Poglejte Zalipnika, kako pobit stopa tam po cesti proti domu; kaj mu je tega treba. Lahko bi zopet gospodaril veselo in zadovoljno, ko bi ne živel tako samoglavno s Cesarjem v prepiru. Ako bi se sprijaznil ž njim, dobil bi morda potem zopet veselje do kmetovanja in njegovo zares vže omajano gospodarstvo bi se morda še otelo. Takó pa to ni le nekrščansko, temveč ga tirá naravnost v pogubo,“ oméni stari Ovsenjak.

„Res lepo bi bilo,“ oglasi se zopet Mežnar, „ko bi se ta grdi razdor vže jedenkrat poravnal; toda kakor

poznam jaz Zalipnika, tega od njega takó kmalu nikakor ni pričakovati. Samó čas in pa kak poseben dogodek sta sposobna pri njegovej trmoglavosti kaj opraviti.“

„Upajmo, da bode božja previdnost kmalu vso stvar zopet v pravi tir spravila. Sicer pa lahko noč, meni se vže mudí, moram še okoli živine pogledati,“ rekó Ovsenjakov oče in se počasi napotijo proti domu.

V tem je pa vže tudi zapel večerni zvon, prijazno vabeč prebivalce tihe vasice k pobožnej molitvi. In mirno se razidó sosedje vsak na svoj dom, kjer se po krščanskej šegi polagoma spravijo spat, dokler jih zgodnja jutranja zária zopet ne pokliče na vsakdanja opravila.

V.

Pri Zalipniku je bil res pravi dir in daj, ko je prišel ubogi Tonček z dvojko domóv. Toda saj drugače niti biti ni moglo. Do četrte latinske šole se je še ril in ril, pridno porablajoč ves čas v učenje; toda na jedne strani ni bilo nadarjenosti, na drugej je zopet manjkalo pravega veselja, in takó je naposled prišlo, kar je moralo priti: Tonček je pošteno „padel“ in ako bi bil hotel še nadalje „študirati,“ ponavljati bi bil moral četrto latinsko šolo. To se je oče Zalipnik jezil, sinu očital zanikrnost in Bog vé, kaj še vse, to pa še najbolj zavoljo tega, ker je Cesarjev Ivan z izvrstnim uspehom dovršil četrto šolo in bil jeden prvih! To ga je peklo in grizlo, to je trpela njegova ponosna duša!

„Bo pa ponavljal, bo pa še jedno leto hodil v četrto šolo,“ upil je Zalipnik v prvej jezi.

„Čeprav bo jedno, dve ali tri leta pozneje gospod, kakor Cesarjev, biti pa vender le mora!“

Toda ko se je pozneje malo ohladil, jel je premišljevati bolj trezno o sinovem učenji. Koliko ga je vže stal ta štiri leta v Ljubljani! Kmetija je bila vže prej na slabih nogah, a zdaj je vže malo da ne pri kraji. In zdaj naj ga še naprej daje v šolo, plačuje še zanj!

Tu sta se borila v njegovej duši zdrav razum in trdoglavost, ošabnost in pohlevnost. Težko, da bi bila zmagala njegova zdrava pamet, ko bi ne bili posegli domači gospod župnik vmes. Poklicali so ga k sebi in ko se je po dolgem razgovoru zopet povrnil na dom, bil je videti mirnejši. In ko ga je prosila zopet zvečer žena, naj ima usmiljenje s svojim sinom, odgovoril jej je vže veliko bolj mehko in prijazno, naj le potrpi, da se bo vže kakó napravilo.

Pri Cesarjevih je bilo sevéda največje veselje, ko je bistri Ivan s tako dobrim spričevalom razveselil svoje stariše. Kako je Minica veselo skakala okoli svojega bratca, katerega je videla le redko kedaj v letu! To-liko bolj se ga je hotela nagledati zdaj in se ga razveseliti do sitega.

Ko je Cesar uvidel, da ima sin veselje do učenja, sklenil je, pustiti mu popolnoma prosto voljo pri izbiranju njegovega prihodnjega stanu. Ljubečej materi se je sevéda na tihem in skrivaj porajala večkrat misel in želja v skrivnem kotičku njenega srca, da stopi njen dragi sin v Slovencih najbolj čislani in spoštovani duhovski stan!

Ko so bile počitnice pri kraji, potoval je Cesarjev Ivan zaradi ločitve od starišev z žalostnim, vendar po vědah in znanostih hrepenečim srcem nazaj v Ljubljano. Udal se je s celo dušo knjigam; te so bile njegove najdražje tovarišice, polovica njegovega življenja.

Zalipnikovemu Tončku pa se je odvalil težek kamen od srca; kajti skleneno je bilo, da pusti študiranje in se poprime kakega drugega posla, za katerega je sposoben in do katerega ima veselje.

Vže za prve nežne mladosti, ko se um začne nekoliko razvijati, pojavlja se marsikdaj pri otrocih veselje in nagnenje do tega in ónega, kar se potem v teku let vedno bolj razvija in popolnuje. Otročje igre, njihovo obnašanje in govorjenje je velikrat merilo in znamenje, do česa bode imel sedanji poniglavček pozneje kako veselje in poklic. To je bilo tudi opazovati pri Zalipnikovem Tončku in Cesarjevem Ivanu za njunih otroških let.

Tam doli za malim potokom, čegar prijetno žuboreči valčki so takó ljubko skakljali od kamenčka do kamenčka, vrtili se v malih tolmunih in igrali se z urnimi ribicami, tam je bilo navadno shajališče vaških otrok. Posebno radi pa so se tu shajali Zalipnikovi in Cesarjevi. Mali potok jim je ponujal tu različnih nedolžnih zabav; tu so se vrtili „malini“, katere je izumila otroška priprostost. Na bregu pa so stavili mladi stavbarji iz mehke ilovice različne zgradbe, katerim so ponosno dajali različna in čudna imena.

Tu je Cesarjev Ivanček navadno sezidal nekako hišo z zvonikom ter jo ponosno imenoval domačo cerkev;

poleg cerkve pa je vedno tudi napravil domačega gospoda župnika, kako so ravno namenjeni v hišo Gospodovo k službi božjej; za njimi pa žalostno gleda mali psiček, kateremu ni dovoljeno za dragim gospodarjem. In kadar je dogotovil Ivanček svojo zgradbo, pristavil je vselej: „Vidite, kadar bom jaz gospod, hodil bom v tako cerkev mašo brat in tudi takega psička bodem imel!“ —

„Jaz pa vže ne,“ omenil je pri takej priliki vedno Zalipnikov Tonček, ki je tlačil pred seboj ilovico v nekaj, kar bi imelo biti podobno nekakej ladiji, „jaz se bom pa vozil jedenkrat še po morji, ki je grozno dolgo in široko, kakor pravijo naš oče, in tam od daleč bom pripeljal domóv samih lepih reči, vsakemu nekaj, tebi Minica pa še veliko lepši robec, kakor ga imajo vaša mama“. In Minica je zamakneno poslušala o daljnem potovanji Tončkovem in sanjala o lepem robcu. —

V teh mladostnih letih torej vže se je kazal poklic teh dveh mladih dečkov kakor še v kali; tudi pozneje je ostalo to nagnenje in Tonček je sedeč v zaduhlih šolskih sobah vedno sanjaril o daljnih deželah, katere je poznal iz knjig zdaj bolj natanko, ter si želel ven iz tega učenjaškega prahú pod sinje nebo.

In ko je zdaj po ónem nesrečnem padci v četrtej šoli na vprašanje očetovo, kaj bi ga najbolje veselilo, odgovoril, da kupčijski stan, branil se ni oče več, da - si ga je še močno skelela rana, katero mu je bilo zadalo uničenje njegovega upanja.

Šel je torej ž njim zopet v Ljubljano, toda ne v latinske šole, temveč k nekemu kupcu, pri katerem je Tonček ostal dve leti. In ko je poprašal neki drugi

tržaški trgovec tega kupca, če ima kakega sposobnega mladeniča za njegovo kupčijo, sklenil je kupec takój, poslati mu Tončka. Obnašal se je namreč pri njem takó vrlo, in napredoval v svojem novem stanu takó hitro, da si je pridobil v kratkem času ljubezen vseh.

Tonček je bil takój zadovoljen, samó to ga je skrbelo, če bodo stariši hoteli dovoliti, da se preseli v daljni Trst; posebno mati bode s težkim srcem privolila v to, da bi sinek odrinil takó daleč mej svet, ko ga še zdaj more videti tako redko kdaj in se pogovoriti ž njim.

Toda tudi ta zapreka je bila naposled premagana in Tonček je bil kmalu domač pri svojem novem gospodarji, ki je bil neizmerno bogat, in je imel več kupčijskih ladij, ki so mu donašale iz vseh delov svetá mnogo mnogo dragocenega blagá. Gospodarju je bil Tonček všeč, hitro je napredoval, pri čemur mu je mnogo koristilo to, kar se je naučil v latinskih šolah.* Tri leta je ostal tu v Trstu, kar sporoči nekega dné v pismu svojim starišem, da mu je trgovec dal na prosto, ako hoče z jedno njegovih ladij odpeljati se v Ameriko, da bi tam pregledal in uredil njegova posestva ter se takó popolnem izobrazil kot trgovec.

Kdo je bil bolj vesel te ponudbe kakor naš Tonček! Saj ga je vlekla vže od mladega želja in hrepenenje, videti daljne, nepoznane dežele. Pisal je torej starišem, da se zanj ni treba bati preveč, ker zaupajoč v Boga, nadeja se, da bode odvrnil ta od njega vse pogubonosne nevarnosti ter ga srečno pripeljal nazaj domóv v njihovo naročje! —

To je bilo zadnje pismo, katero je pisal iz Trsta, in kmalu na to je odplul s prvo trgovčevo ladijo čez širno morje. Mati se od začetka kar ni dala potolažiti, v takem strahu je bila zavoljo sina, toda polagoma se je umirila; vendar je neprestano molila in prosila Boga, da jej pripelje sina srečno nazaj! —

VI.

Zopet preskočimo nekaj let!

V teh letih se je izpremenilo marsikaj.

Cesar je imel povsod srečo, česar se je le lotil; očiten blagoslov božji je počival nad vsem njegovim početjem. Saj je pa tudi pri vsem svojem bogastvu, katerega si je takó pridobil, ostal vedno ponižen in pošten, takó da so ga vsi radi imeli. Takó je bila tudi njegova žena obče priljubljena, posebno pri siromakih, katerim je bila res prava mati. Minica je vzrasla iz žive deklice vže razvita devica, ki se ni odlikovala le po lepoti od vseh drugih deklet daleč okrog, temveč tudi po vzglednem krepostnem življenji. Res je lepo posnemala svojo dobro mater v vseh njenih čednostih.

Ko je Ivan dovršil z izvrstnim uspehom osmo šolo, odločil se je za semenišče, prvič da je ustregel skrivnej želji svojih starišev, katero je dobro poznal, drugič ga je pa gnalo lastno nagnenje v ta stan. Upal je namreč na ta način veliko koristiti v vseh ozirih svojemu ljubljenu narodu.

Bil je vže v zadnjem letu in v tem letu mu je bilo peti novo mašo. Vsak si lahko misli, s kakim ve-

seljem, s kakimi občutki je pričakovala njegova ljubeča mati ónega dne, ko ga bode videla stopiti prvič pred žrtvenik Najvišjega! —

Ravno narobe je bilo pri Zalipnikovih. Tu so dolgovi tako grizli in razjedali omajano kmetijo, da si je osiveli Zalipnik vže lahko preračunal čas, kdaj bode vse zagromelo na kup. Tu in tam so se vže oglašali upniki, katerih zadovoljiti seveda on ni mogel. Skrbí, truda-polno delo, vse to je potrlo nekđaj krepkega moža takó, da je bil res podoben vže bolj starčku, kateremu ne manjka veliko do groba. Pa tudi njegova žena je omagala, veselje do dela jej je ginilo, ko je videla, da je skoraj ves trud zamán. Zraven jo je pa razjedala še skrb za sina, od katerega vže več kakor dve leti ni bilo domóv nikakega glasú. Pri takih razmerah je bila seveda nezadovoljnost in žalost pri Zalipnikovih vsakdanji gost. S Cesarjevimi še zdaj niso občevali nič, da-si je potekla vže lepa vrsta let od ónega nesrečnega razpóra sém; vendar je bilo na Zalipniku opaziti, da ne kuha več tako vroče jeze v svojem srci nasproti svojemu sosedu. —

Zopet je minila prijetna vzpomlad, ki je vzbudila vse k novemu življenju. Ravno je poletje dobro nastopilo, solnce je dobilo hujšo moč in je še z večjo silo ogrevalo zemljo. Po poljih se ravno začinja prva žetev, pridne žnjice marljivo brusijo srpe, pod katerimi pada zrelo rumeno klasje v težke snopove. Vse hiti spravljat prve pridelke pod varno streho.

Bilo je zopet lepega poletnega dne meseca julija. Solnce je vže zatonilo tam za gorami, tudi rdeči svit na nebu zginjal je polagoma in mrak se je ulegal na

zemljo, ki je s hrepenenjem pričakovala hladnega večera ; kajti žarko solnce je pripekalo na-njo ves dan. Bolj oddaljene stvari zagrinjajo se vže v gost mrak, takó, da jih je vže težko razločiti. Na vzhodu pa vže polagoma leze po nebu navzgor nočna kraljica, bleda luna, in se smejí na zemljo, kakor bi bila zadovoljna sama s sebój, da se jej je moral mogočni kralj dneva, žareče solnce, umakniti tjà za gore. Vsa narava spi mirno in blagodejna tišina je razlita po vsej pokrajini. Slišati je le prijetno žuborenje potoka, tekočega poleg bele ceste ob zelenih travnikih. —

Zdaj pridrdra po cesti voziček ; v njem sedé trije možje, izmej katerih sta dva takó zavita, da ju je nemogoče spoznati. Hitro cepeta urna kobilica, gotovo sluteč, da ni več daleč od domačih jasli. In res, ko je zdrknil voziček mimo Zalipnikove hiše, ustavil se je vže pri Cesarji.

Hitro poskačejo nočni popotniki raz vozove. Hlapec vzame v oskrb kobilico, a trije prišleci jo zavijejo naravnost v hišo, od koder so vže hiteli naproti domači.

„No zdaj smo domá,“ ogласi se najstarejši izmej prišlecev, stari Cesar sam, „radi bi bili prišli prej, toda ni bilo mogoče. No stara, tu imaš svojega Ivanka in pa še nekoga sem pripeljal, katerega pa menda ne spoznaš takój. Stopimo, stopimo v hišo, da se pri luči bolje ogledamo!“

Mati in sestrice ste bile seveda takój pri Ivanu in stiskanja rok ni bilo konca ne kraja. Toda drugega mladega prišleca pa niste spoznali takój. Še le, ko je

ta odložil svojo vrhno obleko in se je pokazal ves obraz strmečim očem, vzkliknila je Minica:

„Jezus, Zalipnikov Tonče!“

Toda komaj je to izgovorila, vže je močno zarudela, kajti mladenič, ki je stal pred njo, ni bil več óni mali Tonče, s katerim se je nekdej igrala tam pri potoku, temveč popolnem dorasel in razvit mož. Obličje, precej ogorelo, izpremenilo ga je sicer nekoliko, toda dajalo mu je še bolj moški značaj. Bil je visoke postave ter lepe rasti.

„E, le nikar se me ne sramuj, še vedno sem stari Tonče,“ odgovoril je mladenič ter podal sramožljivej deklici roko ter nato tudi začudenej materi.

Sedaj je sledilo pripovedovanje in ni ga bilo ne konca ne kraja. Pravil je, kakó je popotoval v Ameriko, o viharji na morji, katerega je pa vender srečno prebil ter došel zdrav v novo deželo. Kako si je potem ogledal znamenite stvari na tamošnjem ogromnem trgovčevem posestvu, kako se je priučil marsičemu novemu, urejvaje trgovčeve zadeve. Toda po dragem domačem kraji se mu je neprestano tožilo. Zato je po preteku treh let sklenil povrniti se v svojo drago domovino, poiskati prijazni rojstveni kotiček ter ljubljene stariše. Trgovec ga je odpustil sicer nerad, pa plačal ga je pošteno, iz hvaležnosti, da mu je v Ameriki tako izvrstno v red spravil tamošnje posestvo. Povrača se torej s precejšnjim imetkom domóv, največ pa je vredno to, da si je pridobil veliko znanja in izkušenj. Pisal je torej najpred iz Trsta Ivanu v Ljubljano, naj mu sporoči, kako stojé stvari na njegovem dómu. Z žalostjo je slišal, da se

starišem godi slabo, in da ima v kratkem biti posestvo prodano na javnej dražbi. Tu se mu je porodil sklep, za svoje prihranjeno premoženje kupiti vse. To pa hoče storiti skrivaj in svoje stariše iznenaditi; glavni namen pa je ta, da bode z božjo pomočjo skušal poravnati dolgotletni razpor mej sosednima hišama. In zato naj bo Ivan kot angelj oznanovalec vesele njegove povrnitve in mirú. Takó je zdaj po dolgih sedmih letih zopet tu v rojstveneji vasi, dasiravno še ne v očetovej hiši.

Še veliko drugih stvari so se pomenili, predno so se vže bolj pozno v noč odpravili spat, posebno Tone težko pričakujoč prihodnjega dne, ko bode mogel zopet stisniti roko svojim dragim starišem in svojemu bratu Jakcu.

Drugega dne je bilo skleneno, da se odpravi Cesar sam k javnej dražbi, ki je bila po naključji vže tisti dan. Tam kupi vse posestvo v imenu Toneta, ki je ostal še pri Cesarjevih, da ga kdo ne ugleda in se pred časom ne izda. Popóludne še le je prišel Cesar nazaj in poročil, da je dobil vse, čeprav so precej gonili. Hiša pa je ostala še Zalipniku.

Toneta je sicer bolelo, da je prišlo tako daleč z nekdanjo imenitno kmetijo; ali ob jednom je bil pa tudi vesel, da je ravno njemu dano, biti rešitelj v tako ozbiljnem položaji in vzbujalo mu je nado, da bode ta skrajni udarec omečil trdo očetovo srce in da se bode takó zopet sprijaznil s Cesarjem.

Ko se je vže delal mrak, napotita se Tone in Ivan proti Zalipnikovej hiši. Ivan je šel z namenom, da povabi Zalipnika na svojo novo mašo, katero mu je peti

v kratkem, h krati pa mu tudi sporoči, da je vsa nekdanja velika kmetija zopet njegova in sicer, da prejme ta dar iz rok svojega lastnega sina Toneta. Pričakoval je, da na ta način kot oznanovalec takó velike sreče omeči trdo srce starega Zalipnika in da se takó povrne prijateljstvo mej sosedni hiši.

Nočem popisovati, kaki občutki so obdajali Toneta, ko se je bližal rojstni hiši po preteku toliko let. Vsak si lahko misli sam, kako bi mu bilo pri srci, ko bi imel čez toliko časa zopet prestopiti prag óne hiše v katerej mu prebiva najdražje na svetu, ljubljene stariši!

Bil je vže mrak in Tone je ostal v temnej veži, čakajoč ugodnega trenutka, da stopi za Ivanom, ki je šel sam v sobo.

Večerni sômrak se je bil razprostrl po sobi takó, da vstopivši v prvem trenutku ni mogel razločevati stvari natanko. Še le čez nekoliko časa je dobil popolen pregled po prostornej stanici.

Tam pri oknu na nizkem stolu je sedel stari Zalipnik s skloneno glavo, položeno v dlani obeh rok, uprtih s komolci ob kolena. Bil je tako zamišljen, da takój še opazil ni prišleca. Kako bi pa tudi ne bil! Današnji dan je dan njegovega največjega ponižanja, njegove sramote. On, Zalipnik, ob vse, njegova kmetija prodana na javnej dražbi! Samó hiša, to bivališče nekdanjih bogatih prednikov, ostala mu je kakor v sramoto, da ga tem bolj spomina njegove nesreče! Oh kako bridko je bilo to za njegovo ponosno dušo! Ta udarec ga je naposled upognil, strl njegovo ošabnost, trmoglavost in ponos!

Pri peči pa je sedela vsa sključena njegova žena ter z robcem si zakrivajoč obraz, zdaj pa zdaj globoko vzdihnila. Sirota je jokala! —

Ivan je nekoliko postal pri durih, potem pa je stopil trdneje proti Zalipniku in izpregovoril glasno: „Oče Zalipnik!“ Še le zdaj je povzdignil ta svojo glavo in prikazal se je obraz, strašno razoran od skrbi in nesreče! V prvem trenutku ga je pogledal začudeno, kajti ni ga spoznal takó. Ko ga pa spozna, bilo mu je, kakor bi ga nekaj streslo in proč se hoče obrniti. Toda Ivan stopi hitro bliže in mu reče z mehkim glasom:

„Oče, odpustite, ako pridem nepoklican v to hišo. Toda minolo je vže toliko let in nelepo je pred Bogom in ljudmi, da ste si dve sosedni hiši v sovraštvu. Danes pa prihajam kot novomašnik podajat vam roko sprave v imenu vse naše hiše. Ob enem pa prihajam tudi kot vesel oznanovalec radostne vesti, prinašajoč vam namreč poročilo od vašega sina Toneta!“

Da-si je zabolélo Zalipnika v srce, ko je zaslišal besedo novomašnik, ki je v njegovih ušesih donela kot porogljivo očitaje, vender je vest o sinu potlačila vse drugo nazaj in z ženo vred sta vzkliknila obá:

„Kje je, kje? Kdaj pride?“

„Ni več daleč in kmalu mu boste lahko stisnili roko. Toda še nekaj drugega je, kar vas bode tudi močno razveselilo. Vsa danes prodana kmetija je zopet vaša, in vse to prejimate iz roke vašega vrednega sina Toneta!“

In pri teh besedah je stopil k durim, odprl jih in mej vskliki iznenadenja, radosti in veselja, ležal je skoraj izgubljeni Tone v naročji svojih starišev!

Ne bom popisoval, kako je sledilo zdaj pripovedovanje vsega, kar je doživel Tone po svetu in kako sta roditelja z zadovoljnostjo opazovala svojega vrlega sina ter s kakim odkritim veseljem je brat Jaka pozdravil svojega toliko časa oddaljenega Toneta; samó toliko naj še omenim, da je kmalu nato stopil stari Zalipnik k Ivanu, ki je nemo in z zadovoljnostjo zrl na srečno kopicico, podal mu roko, in s tresočim glasom rekel, da naj bo pozabljeno vse ter izrekel željo, da si kmalu tudi z očetom Cesarjem spravljivo sežeta v roke.

In ko je obhajal nekoliko pozneje Ivan svojo novo mašo, bili so Zalipniki in Cesarji vže največji prijatelji, in stari Mežnar je z zadovoljnostjo pritrjeval z glavo, ko je domači gospod župnik v pridigi govoril o poklicu in razkladal popolnoma njegove nazore. In tudi Zalipnik je bil zdaj prepričan, da le óni stan, do katerega ima človek veselje in poklic, more človeka osrečiti in zadovoljiti.

* * *

Mladi bralec! Ako vzameš o počitnicah popotni les v roke in te zavêde pot v prijazno gorenjsko vasico Hruševko in ako potrkaš na gostoljubne duri pri mladem Cesarji — našem Tončku —, ali če kreneš v vinorodno Dolenjsko ter se oglasiš pri uzornem kapelanu Ivanu, povsod najdeš samó srečne in zadovoljne ljudi! Od kod pa izvira ta sreča? Iz veselja, katerega čutita oba, vsak do svojega poklica!

